

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

2011

Kristína Františka CEROVSKÁ

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra pastorální a spirituální teologie

Kristína Františka Cerovská

DÔVERA AKO STRETÁVANIE SA BOHA S ČLOVEKOM
Vybrané modely zo spirituálnej teológie

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Dr. Michal Altrichter, Th.D.
Obor: Teologie a spiritualita zasvěceného života

OLOMOUC 2011

Prehlasujem, že som bakalársku prácu písala samostatne a použila som pritom len uvedené pramene a literatúru.

Vo Vrbovom, dňa 28. marca 2011

.....

Úprimne ďakujem doc. Dr. Michalovi Altrichterovi, Th. D., za odborné vedenie, cenné rady, metodické a praktické pripomienky, ktoré mi poskytol pri vypracovávaní bakalárskej práce.

OBSAH

ÚVOD.....	5
1 DÔVERA V PÍSME SVÄTOM: POHLAD DO ŽIVOTA NIEKOLKÝCH OSOBNOSTÍ.....	7
1. 1 Skúška Abrahámovej viery – radikálna dôvera voči Bohu	7
1. 2 Ester s dôverou prichádza pred „leva“	10
1. 3 Dôvera v živote Jána Krstiteľa	12
2 DÔVERA AKO TEOLOGÁLNA ČNOSŤ	14
3 DÔVERA AKO IDENTITA ZASVÄTENEJ OSOBY?	15
3. 1 Osamelosť v celibáte	16
3. 2 Právě bohatstvo chudoby	18
3. 3 Poslušnosť ako sloboda	21
3. 4 Súčasná situácia inštitútov ako znamenie Prozreteľnosti	22
4 DÔVERA V ŽIVOTE SVÄTCOV	24
4. 1 Svätý Jozef.....	25
4. 2 Blahoslavený Charles de Foucauld.....	27
4. 3 Svätá Terézia z Lisieux.....	29
4. 4 Svätá Faustína.....	31
4. 5 Blahoslavená Matka Tereza.....	34
5 DÔVERA A PREKONÁVANIE KRÍZ: ESCHATOLÓGIA NOVÉHO ČLOVEKA	40
ZÁVER.....	44
POUŽITÁ LITERATÚRA.....	45
ZOZNAM SKRATIEK	50

ÚVOD

„Kto nás odlúči od Kristovej lásky? Azda súženie, úzkosť alebo prenasledovanie, hlad alebo nahota, nebezpečenstvo alebo meč?[...] Ale v tomto všetkom slávne víťazíme skrze toho, ktorý nás miluje.“ (Rim 8,35.37) Slová Hymnu na Božiu lásku z Listu Rimanom nám prinášajú nádej. Vedomie Božej lásky je pevným stĺpom, o ktorý sa môžeme opierať počas celého svojho života, zvlášť v čase skúšok a neľahkých životných chvíľ. Nech sa v našom živote deje čokoľvek, Božia láska je neodvolateľná. *„Ved’ Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nezahynul nik, kto v neho verí, ale aby mal večný život.“ (Jn 3,16)*

Sú chvíle, kedy sme pokúšaní pochybovať o stálej prítomnosti Božej lásky v našom živote. Boh nás však vyzýva k dôvere: *„Či zabudne žena na svoje nemluvňa a nemá zľutovanie nad plodom svojho lona? I keby ona zabudla, ja nezabudnem na teba. Hľa do dlaní som si ťa vryl.“ (Iz 49, 15-16).* Keď zažívame situácie, ktoré nás presahujú, ktoré v nás vyvolávajú obavy a strach, v ktorých strácame akúkoľvek ľudskú oporu a pomoc, je to dôvera, ktorá nás vrhá na kolena. V pokore prichádzame pred Boha, vedomí si svojej obmedzenosti a Božej všemohúcnosti. S dôverou sa naňho obraciame. A Boh vstupuje do nášho života, do ťažkých a neriešiteľných situácií. Vstupuje spôsobom, ktorý nie je často podľa našich predstáv, ale podľa jeho múdreho rozhodnutia. Pomaly sa začína rozmotávať niť našich neriešiteľných problémov, začína prenikať svetlo do našich životov. Skúsenosť, keď sme pozvali Boha do svojho života a zažili jeho starostlivosť a lásku, nás pobáda k ešte väčšej dôvere a neustálej vďačnosti.

Dôvera k Bohu v živote človeka pomaly rastie prežitými skúsenosťami. Veľmi cenné skúsenosti, ktoré nám môžu byť povzbudením na našej ceste za Kristom, nám prináša Božie slovo a životy svätých. O niektorých biblických postavách a ich životných cestách som písala v prvej kapitole. V piatej kapitole som si všímala svätcov, ktorí sa vyznačovali hlbokou dôverou k Bohu. Druhá kapitola je zameraná na dôveru ako teologálnu čnosť. Tretia kapitola sa dotýka

života zasvätených osôb a ich postoja dôvery v prežívaní chudoby, čistoty a poslušnosti. Posledná kapitola je venovaná dôvere a prekonávaniu kríz. Kríza, ktorá sa nám na prvý pohľad zdá niečím negatívnym, je z pohľadu viery nepredstaviteľným prínosom pre duchovný život.

Vo svojej práci som chcela poukázať na to, že Boh má pre človeka vždy riešenie, aj v tej najzložitejšej situácii. Všetky ťažkosti, kríže, neúspechy, pády, sklamania, skúšky sa môžu vďaka dôvere v Boha, vďaka dôvere v jeho lásku stať prostriedkom stretnutia sa s ním. Veď *„tým, čo milujú Boha, všetko slúži na dobré“* (Rim 8,28).

V práci som používala prevažne indukčnú metódu, to znamená, že z príkladov konkrétnych udalostí som vyvodzovala všeobecne platné závery. Uvedené príklady sú otvorenými príkladmi. Ich krása a hĺbka sa nedá objaviť len letným a povrchným skúmaním. Ani bohatstvo života svätých nie je možné obsiahnuť v pár stránkach. Je to pozvanie vstúpiť hlbšie, počúvať s otvoreným srdcom a nechať sa osloviť.

1 DÔVERA V PÍSME SVÄTOM: POHLAD DO ŽIVOTA NIEKOLKÝCH OSOBNOSTÍ

Na mnohých miestach Svätého Písma už od stvorenia človeka sa môžeme stretnúť s výzvou k dôvere. Boh pozýva prvých ľudí, aby sa celkom spoľahli na neho pri rozoznávaní dobra a zla. Vyvolený Izraelský národ je prorokmi nespočetnekrát vyzývaný k dôvere voči Bohu. Žalmista sa vo svojich modlitbách obracia na Boha s veľkou dôverou. V Novom zákone Ježiš pripomína nevyhnutnú voľbu, ktorá odmieta každého iného pána a uznáva iba Jedného, ktorého moc, múdrosť a láska si zaslúžia absolútnu dôveru. Samotný Kristov život je veľkým svedectvom o jeho synovskej dôvere.¹

V tejto kapitole si viac priblížime postavy Abraháma, Ester a Jána Krstiteľa. Ich životné cesty nie sú ľahké. Prechádzajú cez ťažké skúšky, zložité a náročné situácie, ktoré im prinášajú strach a neistotu, no prežívajú ich v dôvere, ktorá sa stane príležitosťou ich bližšieho stretnutia sa s Bohom.

1.1 Skúška Abrahámovskej viery – radikálna dôvera voči Bohu

Vzorom veľkej dôvery v Starom zákone je postava Abraháma. Stáva sa otcom nespočítateľného ľudu. No skôr, ako ho Boh neuveriteľne obdarí, očisťuje a posilňuje jeho vieru v skúškach.² Počas svojho života musí Abrahám prejsť nejednou skúškou, ktorá so sebou prináša strach, bolesť, úzkosť, bezmocnosť. Ale Boh, ako dobrý a starostlivý Otec, mu so skúškou dá aj schopnosť, aby mohol vydržať (por. *IKor* 10,13).

Prvá veľká skúška, ktorou musel Abram prejsť, je spojená s jeho povolaním. Boh od neho žiada, aby opustil dom svojho otca, aby zanechal všetky istoty, ktoré mu dovtedy zabezpečovala rodina. Má dokonca odísť

¹ Por. LÉON – DUFOUR, X. A KOL., *Dôvera*, in: *Slovník biblickej teológie*, 2. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2003, s. 149–151.

² Por. *tamtiež*, Abrahám, s. 2.

zo svojej krajiny, zanechať miesto, kde má korene, všetko opustiť a začať úplne nový život.³ Odteraz sa spoľahnúť „iba“ na všemohúceho Boha. Abramovi je daný prísľub, že dostane do vlastníctva zaslúbenú krajinu, že sa stane veľkým národom. Prísľub je daný Bohom. Okolnosti však naznačujú niečo úplne iné. Abram je kočovníkom. Zem, ktorá mu je prisľúbená, patrí iným národom. Nemá žiadneho potomka a jeho manželka Sarai je už vo vysokom veku. Tu je priam viditeľné, že Abram stojí pred nemožnosťou. Jeho budúcnosť úplne závisí od Božej moci. Všetko je v rukách mocného a dobrého Boha, ktorý od neho očakáva, aby súhlasil s jeho plánom a bezhranične mu dôveroval.⁴

Ďalšia skúška ho čaká v Egypte. Abram sa bojí o svoj život. Hoci mu Boh sľúbil veľké veci, ktoré sa ešte len majú uskutočniť, má strach pred mocnými tejto zeme. Dopúšťa sa podvodu. Svoju manželku Sarai predstavuje ako svoju sestru. Boh ho nepotrestá, ale faraóna, ktorý si vzal Sarai za manželku, skúša ťažkými a krutými skúškami. „Potrestá mocných, ktorých sa Abram bál, aby Abram pochopil, že On je ešte mocnejší, že sa môže Oňho oprieť v ťažkej situácii. Abramovi je síce vyčítaná jeho zbabelosť, chýbajúca dôvera v Božie prisľúbenie, morálne zblúdenie, ale jeho konanie Boh s trpezlivosťou a pokojom prijíma.“⁵

Boh uzaviera s Abramom zmluvu a znova hovorí o svojich prisľúbeniach. Abram myslí, že jeho dedičom bude syn Izmael, ktorého mu porodila slúžka Agar. Boh však požehnáva Sarai a prisľubuje, že ona mu porodí syna Izáka, s ktorým ustanoví svoju zmluvu.⁶ Izák sa tak stáva z ľudského hľadiska jedinou cestou k splneniu Božieho prísľubu. A práve tu Boh stavia Abraháma pred najväčšiu skúšku. Má obetovať svojho syna Izáka.⁷ Nežiada ho o nejakú

³ Por. DUBOVSKÝ, P. A KOL., *Komentáre k Starému zákonu I. zväzok Genezis*, 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2008, s. 324–325.

⁴ Por. LÉON – DUFOUR, X. A KOL., Abrahám, in: *Slovník biblickej teológie*, s. 2.

⁵ DUBOVSKÝ, P. A KOL., *Komentáre k Starému zákonu I. zväzok Genezis*, s. 343.

⁶ Boh požehnáva Abrama a jeho ženu Sarai. Už sa viac nebude volať Abram, ale Abrahám, lebo sa stane otcom mnohých národov. A svoju manželku bude volať Sára, lebo z nej budú pochádzať národy a králi národov (por. Gn 17,5.16).

⁷ Por. DOUGLAS, J. D. (ED.), Abrahám, in: *Nový biblický slovník*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996, s. 8.

malú vec alebo nepatrnú obeť. Chce to, čo mu je najdrahšie, obeť milovaného syna. Nie je to prvýkrát, čo sa Abrahám musel v živote niečoho vzdať (domova, rodiny, vlasti...). No teraz sa stretáva s niečím, čo si protirečí. Boh predsa prisľúbil, že sa prostredníctvom Izáka stane otcom nespočítateľného národa. Abrahám nerozumie. Stojí pred veľkým tajomstvom.⁸ Poslúchne Boží príkaz, hoci je to pre neho nesmierne ťažké a bolestivé. Dôveruje, že Boh môže jeho syna vzkriesiť aj z mŕtvych (por. *Hebr* 11,19). Abrahám odchádza do krajiny Morja, aby tam obetoval svojho syna ako zápalnú obeť. V okamihu, keď ho chce zabiť, Pánov anjel ho zastaví: „*Nevystieraj ruku na chlapca a neublížuj mu! Teraz som totiž poznal, že sa bojíš Boha a neušetril si svojho syna kvôli mne.*“ (*Gn* 22,12) Pretože Abrahám poslúchol Boží hlas, Boh prenáramne rozmnoží jeho potomstvo a požehná v ňom všetky národy.

Skúšky, ktorými musel Abrahám prejsť, nie sú prejavom Božej tvrdosti a nadradenosti. Práve naopak. Pretože Boh miluje človeka, očisťuje ho počas života nejednou skúškou. Človek prechádza utrpením, tmou, úzkosťami, nemá silu pokračovať v ceste, nachádza sa v neúteche. Po prekonaní takejto očisty začína hlbšie poznávať Boha, lepšie chápať Božie pôsobenie vo svojom živote a užšie sa s ním zjednocuje.⁹ Stretáva sa s nesmiernou Božou láskou a starostlivosťou. Zažíva až hmatateľne, že Bohu na ňom záleží, že je vzácny a drahý v jeho očiach (por. *Iz.* 43,4). „Boh podrobuje skúške preto, že je Boh: ak viera znamená žiť vo vzťahu voči Bohu, ktorý je úplne iný ako človek, absolútne transcendentný, neviditeľný a nami neuchopiteľný, potom skúška viery nie je ničím iným než uvedením do hĺbky tohto vzťahu, uvedením do radikálnej dôvery voči Bohu, ktorého nemôžem vtesnať do svojich predstáv, ktorého nemôžem urobiť mne poddajným, ktorého nemôžem nijako zmanipulovať.“¹⁰

⁸ Por. CENCINI, A., *Bůh je můj přítel*, 2. vyd. Praha: Paulínky, 2004, s. 91–92.

⁹ Por. ALTRICHTER, M., *Příručka spirituální teologie*, 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad–Roma, 2007, s. 30.

¹⁰ ZIÓLKOWSKY, Z., *Nejtěžší stránky Bible*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 188.

1. 2 Ester s dôverou prichádza pred „leva“

V dejinách Izraelského národa Boh často povoláva tých najmenších a najslabších, aby prostredníctvom nich zachránil svoj ľud. Tento nepatrný národ stavia proti silným pohanským národom. Ich víťazstvo nespočíva v sile a šikovnosti bojovníkov, ale v tom, že s nimi je Boh. On je ich víťazstvom, a záchranou.

Kniha Ester nám podáva príbeh o mladom židovskom dievčati, ktoré sa stáva nástrojom záchrany svojho ľudu.¹¹ Potom, čo perzský kráľ Asuer zavrhol svoju manželku Vasti, vyberá si Ester, aby zaujala jej miesto. Z obyčajného židovského dievčaťa, žijúceho v diaspore, sa stáva prvá medzi kráľovými ženami. Ester netuší, že to Boh jej otvára cestu na kráľovský dvor a pripravuje plán záchrany svojho ľudu.¹² Od svojho strýka Mardocheja sa dozvedá o blížiacom sa nebezpečenstve. Jej národu hrozí istá smrť. Aman, ktorý nenávidí Židov, si získa úplnú dôveru kráľa a jeho súhlas k ich vyvraždeniu. Ester je tá, ktoré môže vyslobodiť svoj národ z nebezpečenstva. Má predstúpiť pred kráľa a prosiť za seba a svoj ľud. No každý, kto by bez pozvania vošiel do vnútornej kráľovej siene, má byť bez milosti popravený, ak sa kráľ nad ním nezmluje.

Tu sa začína veľký duchovný boj kráľovnej Ester. Čaká ju nesmierne ťažká úloha, ktorá ju môže stáť i vlastný život. Má strach o svoj život. Predstava, že má predstúpiť pred „leva“, ktorý ju môže bez milosti roztrhať, ju naplňa úzkosťou a strachom.¹³ Ak človek, ktorý stojí pred veľkým nebezpečenstvom a nedôveruje v Božiu pomoc, narastajúca úzkosť ho môže úplne ochromiť.¹⁴ Obráť o všetky sily. Ester poslúchne svojho strýka Mardocheja a je rozhodnutá ísť ku kráľovi. Jej slová, *„pôjdem za kráľom, hoci nezavolaná, urobím*

¹¹ Por. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMISIE, *Výklady ke starému zákonu II.*, 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 698.

¹² Por. *tamtiež*, s. 698.

¹³ „Úzkosť prezrádza určitý nepokoj, ktorý vychádza z hĺbok vlastného ja, neistotu zoči-voči smrti alebo všeobecne zoči-voči budúcnosti.“ LÉON – DUFOUR, X. A KOL., Úzkosť, in: *Slovník biblickej teológie*, s. 908.

¹⁴ Por. LÉON – DUFOUR, X. A KOL., Dôvera, in: *Slovník biblickej teológie*, s. 149.

proti zákonu, aj keď sa tým vystavím smrteľnému nebezpečenstvu.“ (Est 4,16), neprežrádzajú zúfalú rozhodnosť, ale pokornú odovzdanosť do Božích rúk.¹⁵ Do rúk Toho, ktorý nikdy nesklame našu dôveru. Hoci Boh neprejavuje svoju moc navonok, predsa riadi všetky udalosti. Ester s Mardochejom to vedia. Dôverujú mu, že uskutoční svoj záchranný zámer, aj keby zlyhali ľudské nástroje, ktoré si vyvolil.¹⁶

Ester prosí, aby sa Židia tri dni a tri noci za ňu postili a modlili. Ona sama sa pôstom a modlitbami pripravuje na stretnutie s kráľom. Má za sebou ľudí, ktorí sa za ňu modlia, no i napriek tomu sa cíti veľmi opustená. Skutočná viera si totiž „vyžaduje rezignáciu každej ľudskej opory, aby sa človek celkom oprel o pravého a verného Boha; o Boha, ktorý je všemohúci a od ktorého pochádza spása.“¹⁷ Ester sa obracia na svojho Pána, ktorý jediný jej môže pomôcť. Padá pred ním na zem a skrúšene sa modlí. Pripomína si vernosť, ktorú Boh po stáročia preukazoval svojmu vyvolenému národu. A tiež sa vyznáva z neverností svojho ľudu. S vďačnosťou spomínať na Božie dobrodenia je dôležité. „Slabnúce ďakovanie umenšuje vzťah viery a dôvery k Bohu. Máme strach spoľahnúť sa na dobrotu veľkého darcu; strach skloniť sa v úcte pre darcom. A prečo? Pretože úcta priznáva Bohu ono ústredné miesto, ktoré (často) pričítame sebe.“¹⁸ Ester prosí v modlitbe aj za seba, aby jej Pán vliat dôveru a oslobodil ju z úzkostí. Prosí nielen o silu predstúpiť pred mocného kráľa, ale aj o múdre slová, ktoré by sa dotkli kráľovho srdca.

Po modlitbe plnej dôvery nasleduje odvážny čin. Boh je prítomný v živote človeka, no nestačí si túto Božiu prítomnosť len uvedomovať. V každej, i tej najťažšej situácii treba aj konať s dôverou v Božiu prítomnosť.¹⁹ Ester sklúčená od strachu, ale posilňovaná dôverou predstupuje pred kráľa. Priznáva sa k svojmu židovskému pôvodu a stavia sa do jednej rady s opovrhovanými

¹⁵ Por. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMIE, *Výklady ke starému zákonu II.*, s. 705.

¹⁶ Por. ĎURICA, J. A KOL., *Komentáře a marginálie Jeruzalemské biblie k Historickým knihám Starého zákona*, 1.vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2003, s. 283–284.

¹⁷ GOGOLA, J. W., *Teológia spoločnosti s Bohom*, 2. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005, s. 179.

¹⁸ SCHAUPP, K., *Doprovázení na duchovní cestě*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, s. 23.

¹⁹ Por. GOGOLA, J. W., *Teológia spoločnosti s Bohom*, s. 382.

a prenasledovanými. Svojim vyznaním vkladá svoj život i život svojho ľudu do rúk Toho, ktorý má moc aj nad kráľovým srdcom.²⁰ Boh sa nedá zahanbiť vo svojej добрote a veľkodušnosti. Situácia sa úplne mení. Kráľ s prívetivosťou prijíma Ester. Keď sa dozvedá o Amanových úkladoch, potrestá ho a Ester i všetkým Židom daruje milosť. Veľký smútok a bolesť prenasledovaného národa sa mení na jasavú radosť.

Životný príbeh kráľovnej Ester nás povzbudzuje, že sa netreba poddávať ťažkým životným situáciám a žiť v sebe beznádej. Ale po pokornej modlitbe k Bohu, s dôverou v jeho pomoc odvážne konať.²¹ Izraeliti mnohokrát vo svojich dejinách zakúšajú lásku, ochranu a pomoc všemohúceho Boha. Hoci sa dopúšťajú hriechu a mnohých neverností, Boh sa nad nimi zmilúva, ako sa otec zmilúva nad svojimi deťmi (por. Ž 103,13). Nemusia mať strach pred žiadnym človekom, ktorý by ich chcel zničiť, lebo s nimi je Pán, ich tvorca, stvoriteľ celého sveta (por. Iz 51, 12–13). „Na Boha sa možno vždy spoľahnúť a neobávať sa zlyhania, pretože normou Božieho konania je svätosť a nie ľudské zásluhy alebo viny.“²²

1. 3 Dôvera v živote Jána Krstiteľa

Palestína v dobe Jána Krstiteľa sa zmieta v nepokojoch. Vládnú nad ňou pohanský Rím. Dávidovo kráľovstvo je rozbité. Boh akoby zabudol na svoje prisľúbenia a neodpovedá na nárek ľudu.²³ No na púšti sa zrazu ozve mocný hlas, ktorý oznamuje príchod Mesiáša. Ján Krstiteľ prináša novú nádej. Podobne ako prorok Izaiáš, teší svoj ľud a dodáva mu dôveru.²⁴ Ján je posol, ktorý odsudzuje hriech a hlása pokánie. Pripravuje človeka na obrátenie sa

²⁰ Por. STAROZÁKONNÍ PŘEKLADATELSKÁ KOMIE, *Výklady ke starému zákonu II.*, s. 710.

²¹ Por. *Úvod do knihy Ester*, in: *Sväté písmo Starého i Nového zákona*, 1. vyd. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995, s. 892.

²² GOGOLA, J. W., *Teológia spoločenstva s Bohom*, s. 179.

²³ Por. RATZINGER, J. – BENEDIKT XVI., *Ježiš Nazaretský*, 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2007, s. 30.

²⁴ Por. ŠPIDLÍK, T., *Živé slovo*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 1997, s. 50.

k Bohu. On súčasne tiež povzbudzuje a pripravuje na nový exodus do slobody.²⁵

Ján Krstiteľ, tak ako všetci starozákonní proroci, pripravuje cestu Kristovi. Boh si prorokov vyvolil, aby sa stali nástrojom v dejinách spásy a hovorili v jeho mene. Celým svojím životom svedčia o svätosti Boha a o jeho vášnivej láske k človeku. Títo zvestovatelia spásy vyzývajú ľud k vd'ačnosti za minulosť a k nádeji pre budúcnosť. Nie sú poslami hrozieb a trestov. O hriechu a trestoch hovoria preto, aby otvorili srdcia ľudí pre Božie milosrdenstvo, aby všetci pochopili, že je možné obrátenie.²⁶ Boh miluje človeka a „čím viac nás zlo od neho vzd'alauje, tým viac sa on približuje. Jedinou mierou jeho milosrdenstva je naša bieda. Až kríž zjaví, kto je Boh pre nás a kto sme my pre neho: on je láska bez hraníc a my sme jeho deti, milované úmerne k nášmu hriechu.“²⁷

Ježiš označuje Jána Krstiteľa za najväčšieho z prorokov. Ján sa naopak pred ním umenšuje. „*Ja nie som hoden rozviazať mu remienok na obuvi.*“ (Lk 3,16) Ján si uvedomuje, že stojí pred Božím Synom, pred Božím baránkom, ktorý prišiel sňať hriechy sveta. Jeho postoj voči Kristovi je postojom poníženého človeka pred svojim Bohom. Poníženosť je protikladom namyslenosti a pýchy. Pokorný človek zaujíma postoj hriešneho stvorenia pred Svätým a Všemohúcim Bohom.²⁸ V pokore a dôvere predstupuje pred svojho Pána. Poníženosť a dôvera sú neoddeliteľné. Čím je dôvera v Boha pokornejšia, tým sa stáva neochvejnejšou.²⁹

Slová Pánovho predchodcu: „*On musí rásť a mňa musí ubúdať.*“ (Jn 3,30) sa pomaly naplňajú. Ježiš začína verejne účinkovať a Ján sa dostáva do väzenia. Odtiaľ posielala za Ježišom svojich učeníkov s otázkou, či je on tým očakávaným Mesiášom (por. Mt 11,3). „A keď sa Ježiš chová inak, než si on

²⁵ Por. FAUSTI, S., *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božimu slovu*, 1. vyd. Praha: Paulinky, 2007, s. 12.

²⁶ Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Proroci, in: *Slovník spirituality*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 724–727.

²⁷ FAUSTI, S., *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božimu slovu*, s. 13.

²⁸ Por. LÉON – DUFOR, X. A KOL., Poníženosť, in: *Slovník biblickej teológie*, s. 616.

²⁹ Por. *tamtiež*, Dôvera, s. 150.

predstavoval, zapochybuje o svojej schopnosti posúdiť mesiášske znamenie: ešte tiež nedôvery v seba, ale nie v Ježiša, ktorému posielala svoj dotaz. Ukazuje, že mu úplne dôveruje, nech mu pošle akúkoľvek odpoveď.³⁰

Dejiny Izraelského národa začínajú Abrahámom, praotcom viery a končia Jánom Krstiteľom. Aj samotná spása začína vierou, dôverou, nádejou. Viera má potom dorásť do videnia. Abrahám veril a Ján Krstiteľ uvidel prisľúbeného Mesiáša. Podobne je to aj v ľudskom živote. Kedykoľvek by sme uverili a plne dôverovali Bohu, neskôr uvidíme, že sme konali správne, že Boh je s nami.³¹

2 DÔVERA AKO TEOLOGÁLNA ČNOSŤ

Teologálnymi (Božskými) čnosťami sú viera, nádej a láska. Vierou máme účasť na poznaní Boha, nádej sa opiera o Božie prisľúbenia, láska je Boh sám. Na východe sa s takýmto rozdelením možno len zriedka stretnúť. Tu je každá čnosť chápaná ako odlesk Božej krásy. Teda všetky čnosti sú v určitom zmysle „božské“.³²

Božské čnosti sa bezprostredne vzťahujú na Boha. Uschopňujú kresťana, aby mohol žiť vo vzťahu s Najsvätejšou Trojicou.³³ Vo vzťahu so živým a osobným Bohom, ktorý sa prvý dáva poznať človeku. No napriek zjaveniu Boh zostáva tajomným a nesmierne prevyšuje všetko ľudské chápanie. Viera presahuje rozumové istoty. Je plná dôvery, lásky, odvahy. Urobiť krok smerom k Bohu, ktorý je nepochopiteľný pre ľudský rozum, umožňuje láska. Ona zjednocuje človeka s Bohom.³⁴ „Láska je božská, lebo prichádza od Boha, spája nás s Bohom a prostredníctvom tohto zjednocujúceho procesu nás premieňa na spoločné „my“.“³⁵ Ďalšou Božskou čnosťou je nádej. Sila nádeje nám umožňuje čeliť prítomnosti, ktorú je možné prijímať a žiť, ak smeruje

³⁰ Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Krize, in: *Slovník spirituality*, s. 428.

³¹ Por. ŠPIDLÍK, T., *Živé slovo*, s. 20–21.

³² Por. ŠPIDLÍK, T., *Prameny světla*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad–Roma, 1995, s. 153.

³³ Por. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, 2. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999, 1812.

³⁴ Por. GOGOLA, J. W., *Teológia spoločenstva s Bohom*, s. 183–184.

³⁵ BENEDIKT XVI., *Deus Caritas est*, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, 18.

k cieľu. K cieľu, ktorým sme si istí a stojí nám za všetky námahy, ktoré musíme podstúpiť.³⁶

Slovo *dôverujem* v hovorovom jazyku „znamená to isté, ako: úplne verím druhej osobe, zverujem jej svoj život, to, čo teraz prežívam aj moju budúcnosť, viem, že sa môžem na ňu spoľahnúť, som presvedčený o jej nezištnej láske a o tom, že mi pomôže vtedy, keď to bude potrebné. Takéto chápanie dôvery je blízke biblickému chápaniu viery, zvereniu sa, ktoré je odpoveďou človeka na dar Boha zjavujúceho svoju milosrdnú lásku.“³⁷

Svätý otec Benedikt XVI, ešte ako kardinál Jozef Ratzinger píše vo svojej knihe *„Úvod do kresťanstva“*, že centrálnou formulou vo vyznaní viery nie je: „Ja verím v niečo“, ale „Ja verím v teba“.³⁸ Je to viera v osobného, Trojjediného Boha. Ďalej pokračuje, že „viera je stretnutie s človekom Ježišom a v tomto stretnutí poznávame zmysel sveta. [...] on je sama prítomnosť večného v tomto svete. [...] Ukazuje sa nám ako láska, ktorá i mňa miluje. Kresťanská viera žije z toho, že existuje nielen objektívny zmysel, ale že tento zmysel ma pozná a miluje, že sa mu môžem zveriť s bezstarostnosťou dieťaťa, ktoré vie, že v onom Ty svojej matky sú v bezpečí všetky jeho otázky. Tak nakoniec viera, dôvera a láska sú jedno a akýkoľvek obsah, okolo ktorého je viera, je len konkretizovaním vety »Ja verím v teba«.“³⁹

3 DÔVERA AKO IDENTITA ZASVÄTENEJ OSOBY?

Povolanie k zasvätenému životu je nezaslúženým darom. Boh povoláva človeka a on odpovedá na jeho volanie svojím „áno“, svojím zrieknutím sa všetkého a nasledovaním Krista podľa evanjeliových rád, ku ktorým sa zaväzuje sľubmi. Panenstvo robí zasvätenú osobu schopnou milovať, ako

³⁶ Por. BENEDIKT XVI., *Spe salvi*, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, 3.

³⁷ ZGROMADZENIE SIÓSTR MATKI BOŽEJ MIŁOSIĘRDZIA, *Duchovnosť svätej sestry Faustíny*, 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, s. 38–39.

³⁸ Por. RATZINGER, J., *Úvod do kresťanství*, 1. vyd. Rím: Kresťanská akadémia, 1982, s. 35.

³⁹ *Tamtiež*, s. 35–36.

miloval Ježiš. Chudoba umožňuje objaviť Krista ako jediný poklad, pre ktorý sa oplatí žiť a oslobodzuje od otroctva vecí, ku ktorým nás vedie konzumná spoločnosť. Poslušnosť vkladá celý život do Božích rúk v dôvere, že Boh podľa svojho zámeru urobí z neho majstrovské dielo.⁴⁰

Zasvätená osoba sa pri skladaní sľubov pred príslušnou predstavenou v prítomnosti spolusestier obetuje Bohu a odovzdáva sa príslušnej kongregácii.⁴¹ Hoci v deň skladania sľubov povedala Bohu svoje „áno“, každý deň je volaná k tomu, aby toto „áno“ opakovala v konkrétnych životných situáciách. Aby toto „áno“ Bohu premieňala na konkrétny skutok. Povedať Bohu „áno“, podpísať prázdny papier a dopredu súhlasiť so všetkým, čo bude, si vyžaduje hlbokú dôveru ako mala Mária. Ona pri zvestovaní pokorne a odovzdane hovorí anjelovi: „*Hľa, služobnica Pána, nech sa mi stane podľa tvojho slova.*“ (Lk 1,38)

Obetovanie sa Bohu ešte neznamená úplné sa Mu vydať. Vydanie sa Bohu „nemožno uskutočniť vôľovým aktom. Musíme Boha prosiť, aby táto milosť, ktorá je nám ponúknutá v krste, v nás ožila. Potom naraz zacítim v srdci, že môžem povedať Bohu: »Teraz Ti patrí všetko – z celého srdca.« Nič sa už vo mne nebude brániť, stavať na odpor, ani strach, ktorý by vo mne hlodal otázkou: »Bože, čo zo mňa urobíš, keď Ti budem patriť?« – Potom už nebudem mať strach, pretože sa vydávam do rúk absolútnej Lásky, ktorá ma miluje viac, než môžem milovať sám seba.“⁴²

3. 1 Osamelosť v celibáte

Zasvätená osoba sa sľubom čistoty zrieka manželského života a zaväzuje sa, že bude žiť v celibáte pre Božie kráľovstvo. Nasleduje Krista, ktorý „potvrďuje dôstojnosť a svätosť manželského života a vystupuje na jeho

⁴⁰ Por. KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Znovu začať u Krista*, inštrukcia, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003, 22.

⁴¹ Por. *Regula, konštitúcie*, vydané pre vnútornú potrebu Kongregácie sestier premonštrátok, 2008, 22.

⁴² Por. BUOB, H., *Povolání k vydanosti*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 6.

obranu, predsa sám berie na seba panenský spôsob života, a tak zjavuje vznešenú hodnotu a tajomnú duchovnú plodnosť panenstva.⁴³

Panenstvo je charizma. Je to dar, ktorý človek prijíma od Boha. Ježišove slová: „*Nie vy ste si vyvolili mňa, ale ja som si vyvolil vás.*“ (Jn 15,16), majú zasvätenú osobu priviesť od myšlienky, že prináša Bohu dar, veľkú obeť, k opačnému postoj. Má si uvedomiť, že ona dostala veľký dar, za ktorý musí byť Bohu vďačná a v pokore ho prežívať.⁴⁴

V prežívaní celibátu človek nedôveruje sebe, nemôže sa spoliehať na svoje vlastné sily, lebo nevzal na seba ľudský záväzok. Môže sa cítiť byť bezmocným. Ale nie je sám, pretože Duch Svätý spolu s ním prijíma záväzok, nikdy sa od neho nevzdiali a hlási sa k jeho povolaniu. V prijatí povolania k celibátu Boh začína svoje dielo a zaväzuje sa k tomu, aby ho dovedol do konca. Od človeka sa očakáva každodenné prežívanie lásky na tom mieste, kam bol povolaný a bdelosť nad týmto darom. Bdelosť znamená zostať verný modlitbe aj napriek pokušeniam a krízam. Vyhýbať sa príležitostiam, a ak je to potrebné, prerušovať vzťahy, ktoré by odvádzali od povolania.⁴⁵

Manželia sú volaní k tomu, aby milovali jeden druhého výlučnou láskou. No nie je tomu tak v celibáte. Celibát nedovoľuje zasvätenej osobe milovať druhého človeka výlučnou, mileneckou láskou. Ak by vyhl'adávala a rozvíjala takýto cit k jedinému človeku, bola by to určitá podoba nevernosti voči čistote, ktorú sľubovala. Život v celibáte predpokladá hlboké úsilie o dokonalejšiu formu lásky, o naviazanie intímneho, mystického vzťahu s Bohom na jednej strane a rozvoj dokonalejšej lásky k blížnemu na strane druhej.⁴⁶

Zasvätená osoba môže mnohokrát prežívať život v celibáte ako ťarchu a nie ako dar. Pozerá sa na svoj život a vidí iba to, čoho sa denne musí zriekať. Ťaží

⁴³ JÁN PAVOL II., *Vita consecrata*, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996, 22.

⁴⁴ Por. CANTALAMESSA, R., *Panenství*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, s. 40.

⁴⁵ Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Celibát a panenství, in: *Slovník spirituality*, s. 90.

⁴⁶ Por. AUGUSTYN, J., *Celibát*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, s. 158. „Zrieknutie sa výlučnej lásky k jednému človeku, i keď je viac alebo menej bolestne prežívané, nemá len negatívny charakter. Znamená to zároveň otvoriť sa väčšej, všeobecnejšej láske. [...] Človek žijúci v celibáte pre Božie kráľovstvo dostane stokrát viac bratov, sestier, detí, ani nie tak preto, aby ich mal, ale aby ich miloval (por. Mk 10, 29,30).“ AUGUSTYN, J., *Sexualita v našom živote*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 196.

ju samota, prázdnota, smútok. Nemôže však zabúdať na to, že život v celibáte je neodmysliteľne spojený s osamelosťou, ktorá sa často stáva veľmi bolestnou. No práve táto samota sa môže stať miestom zvláštneho stretnutia sa človeka s Bohom. Tak ako pre manželov je miestom stretnutia sa s Bohom ich vzájomná manželská a rodičovská láska, pre zasvätené osoby sa týmto miestom stáva vnútorná samota. Celibát má význam len vtedy, keď človek do prázdnoty, ktorá vznikne zrieknutím sa manželstva, uvedie Boha.⁴⁷ Pokiaľ neprežijeme skutočnú samotu, „nikdy sa nenaučíme radovať z jeho priateľstva a nikdy si nevyskúšame, že sa môžeme sami udržať na nohách, dôverujúc jedine jemu.“⁴⁸

Človek vlastnými silami bez dôvery v Božiu pomoc nie je schopný žiť v celibáte. Bez hlbokého vnútorného vzťahu s Bohom sa zachovanie celibátu stáva nedosiahnuteľným, presahujúcim ľudské sily. Láska k blížnemu, priateľstvo, apoštolát sú aktom rozdávania sa druhým, ale sami osebe sa nestanú zdrojom sily pre zachovanie celibátu. Je to hlboký intenzívny život modlitby a mystické zjednotenie sa so Ženíchom, ktoré môžu po okraj naplniť ľudské srdce.⁴⁹

3. 2 Pravé bohatstvo chudoby

Zachovávaním troch evanjeliových rád zasvätená osoba robí Krista zmyslom celého svojho života. Usiluje sa o to, aby na sebe sprítomnila spôsob života, aký vzal na seba Boží Syn, keď prišiel na tento svet. Nasledovaním

⁴⁷ Por. AUGUSTYN, J., *Sexualita v našom živote*, s. 194. „Ľudské bytie je stvorené pre Božiu lásku, citová prázdnota osoby, ktorá sľúbila čistotu, je znamením prirodzenej prázdnoty prítomnej v srdci všetkých zasvätených, ženatých i vydatých. Ide tu o priestor, ktorý môže naplniť jedine Boh ako pôvodca a určenie ľudskej lásky, ktorý jediný môže definitívne uhasiť smäd po láske, pretože on sám ju vložil do človeka, i keď stvorenstvo naplnenie tohto smädu hľadá inde.“ CENCINI, A., *Dych života*, 1. vyd. Bratislava: Serafín, 2006, s. 168.

⁴⁸ CENCINI, A., *Bůh je můj přítel*, s. 119.

⁴⁹ Por. AUGUSTYN, J., *Celibát*, s. 160–161.

jeho chudoby vyznáva Syna, ktorý všetko dostáva od Otca a s láskou mu všetko vracia (por. *Jn 17,7.10*).⁵⁰

Chudoba dosvedčuje, „že Boh je jediným pravým bohatstvom človek. Ak sa prežíva podľa Kristovho príkladu, ktorý »hoci bol bohatý, stal sa... chudobný« (*2Kor 8,9*), vyjadruje *úplné sebadarovanie*, aké sa uskutočňuje medzi troma božskými osobami. Tento dar sa vylieva na stvorenie a v plnosti sa prejavuje vo vtelenom Slove a v jeho vykupiteľskej smrti.“⁵¹

Skutočná chudoba plynie z hlbokej túžby prijať Boha za Pána svojho života. Zasvätená osoba, oslobodená od materiálnych dobier i všetkého toho, čo ju vnútorne zotročuje, chce byť úplne oddaná Bohu. Cíti sa byť pozvaná k tomu, aby všetko odovzdala do rúk Božej prozreteľnosti, ktorá má starosť aj o „*nebeské vtáky a poľné lalie*“.⁵² Dokonalosť chudoby spočíva v dôvere v Boha, hľadani štastia, ktoré možno nájsť len v ňom. Ved' sám Kristus nás uisťuje o tom, že kto hľadá najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť, všetko potrebné pre život dostane navyše (por. *Mt 6,33*).⁵³

Žiaľ, človek nie vždy hľadá Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť, ale bohatstvo, úspech či moc. Bohatstvo sa môže veľmi rýchlo stať pre človeka klamnou istotou, ktorá ho odvádza od skutočnej istoty a pravého štastia. Túžba po majetku, po bohatstve sa vysvetľuje potrebou zabezpečenia budúcnosti a užívania si života aj na úkor iných, ktorým chýba i to najzákladnejšie pre dôstojný život. No človek, ktorý na vlastnej koži zažije nedostatok, hmotnú chudobu a pritom dôveruje Bohu, môže dosvedčiť, že ešte nikdy mu Pán nebol tak blízko, lebo ešte nikdy nebol tak nezabezpečený.⁵⁴

Zasvätené osoby žijúce v komunitách netrpia hladom a smädom, nežijú bez strachy nad hlavou ako veľké množstvá chudobných ľudí na celom svete. No nemôžu si zatvárať srdcia pred touto veľkou biedou našich bratov a sestier, pred týmto hladom, smädom, nahotou a opustenosťou nášho Pána

⁵⁰ Por. JÁN PAVOL II., *Vita consecrata*, 16.

⁵¹ *Tamtiež*, 21.

⁵² Por. GOGOLA, J. (ED.), *Řeholní formace*, 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002, s. 84.

⁵³ Por. *tamtiež*, s. 231.

⁵⁴ Por. ARRUIPE, P., *Pokojně v protikladech*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2002, s. 266.

(por. *Mt 25,35n*).⁵⁵ Pápež Pavol VI. v jednom zo svojich príhovorov pre rehoľníkov stavia pred ich oči chudobných a hovorí: „Musíte s väčšou pozornosťou než kedykoľvek predtým načúvať »kriku chudobných« z hĺbky ich osobnej i kolektívnej biedy... Tento krik vás zaväzuje, aby ste prebudili svoje svedomie... Obmedzuje vaše užívanie materiálnych statkov na to, čo je potrebné pre úlohy vášho povolania. Musíte vo svojom živote podávať dôkazy, dokonca vonkajšie dôkazy pravej chudoby.“⁵⁶

Veľkým nebezpečenstvom pre chudobu rehoľníkov je skutočnosť, že nemajú vlastné deti. Deti sú pre svojich rodičov neustálym dôvodom zriekania sa, šetrenie, uskromňovania. Rehoľníci túto starosť nepoznajú, ani starosť o zabezpečenie vlastnej budúcnosti, lebo majú za sebou komunitu. Môže sa potom ľahko stať, že si dovoľia mať i také veci, ktorých sa musí väčšina ľudí vo svete zriecť. Chudobní by mali byť pre zasvätené osoby tým, čím sú pre rodičov ich vlastné deti. Mali by sa stať neustálou pripomienkou toho, čo si vyžaduje povolanie k chudobe.⁵⁷

Láska k chudobným sa má prejavovať konkrétnym skutkom, záujmom a starostlivosťou o nich. Chudobní by mali pociťovať, že skutočná kresťanská láska k blížnemu pozná súcitiť a vie pomáhať takým spôsobom, ktorý presahuje každú ľudskú pomoc. Že vie prinášať útechu a darovať taký pokoj, ktorý sa dokáže usmiať i v utrpení a bolestiach.⁵⁸ Že vie do beznádeje ľudského života prinášať novú nádej. Ved' „Boh si nami slúži, aby miloval svet. Svet nevidí Krista, ale vidí mňa a teba. Ak svet môže zakúsiť v nás lásku, ktorá neunaví,

⁵⁵ „Ten, ktorý predniesol nad chlebom slová »Toto je moje telo,« povedal tie slová tiež o chudobných. Povedal ich, keď hovoril o tom, čo sa urobilo alebo neurobilo pre hladného, pre smädného, pre väzňa, pre nahého a pre bezdomovca. Prehlásil slávnostne: »Urobili ste to pre mňa« a »neurobili ste to pre mňa.« Alebo je to to isté, ako by hovoril: »Ten otrhanec, ktorý potreboval kus chleba, ten chudák, ktorý nastavoval ruku, to som bol ja, bol som to ja!« CANTALAMESSA, R., *Chudoba*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 10.

⁵⁶ ARRUPE, P., *Pokojně v protikladech*, s. 237.

⁵⁷ Por. CANTALAMESSA, R., *Chudoba*, s. 43.

⁵⁸ Por. ARRUPE, P., *Pokojně v protikladech*, s. 211. „Rehoľník sa nemôže uspokojiť s tým, aby miloval chudobných len vo svojom srdci, musí im pomáhať a s radosťou slúžiť. Deliť sa s nimi o duchovné a materiálne dobré (spôsobom daným v jeho inštitúte). GOGOLA, J. (ED.), *Řeholní formace*, s. 214.

nevyčerpá, môže sa otvoriť k objaveniu skutočnej lásky. Aj preto, lebo svet je unavený z lásky, ktorá sklame a nestačí.⁵⁹

3. 3 Poslušnosť ako sloboda

„*Mojím pokrmom je plniť vôľu toho, ktorý ma poslal a dokonat' jeho dielo.*“ (Jn 4,34) Ježišove slová adresované učeníkom sú veľkým svedectvom o odovzdanosti Božieho Syna do rúk Otca, o jeho bezhraničnej poslušnosti. Zasvätené osoby sú povolané nasledovať Božieho Syna a podľa jeho vzoru nehľadať svoju vôľu, ale vôľu nebeského Otca. „Hľadať Božiu vôľu znamená hľadať vôľu priateľskú, blahosklonnú, ktorá túži po našej realizácii a chce, aby sme predovšetkým svojou láskou slobodne odpovedali na jeho lásku a stali sa prostriedkami Božej lásky. Práve na tejto *via amoris* – ceste lásky – prekvitá počúvanie a poslušnosť“.⁶⁰

Poslušnosť je synovským postojom. Syn je vnútorne presvedčený, že otec mu chce povedať a darovať len dobré veci. Jeho počúvanie je naplnené veľkou dôverou, ktorá mu umožňuje prijať otcovu vôľu, lebo si je istý o jej dobre. O čo viac to platí v prípade Boha. Poslušnosť Bohu je jedinou cestou, ktorú má človek k dispozícii, aby sa mohol naplno realizovať. A práve v poslušnosti Otcovmu plánu spočíva jeho skutočná sloboda. Odmietnutím tohto plánu umenší seba a odsúdi sa na zlyhanie.⁶¹

Keďže človek má slobodnú vôľu, môže povedať Bohu svoje „nie“. Je to vo chvíľach, keď je ťažké poslúchnuť, keď je Božia vôľa nesmierne ťažká, alebo sa navonok javí ako absurdná, plná napätia a odlišná od osobných predstáv. Zasvätená osoba je pokúšaná podľaohnúť znechuteniu alebo dokonca odísť. Keď sa zrieka svojich názorov alebo vlastných plánov, prežíva veľký

⁵⁹ ŠTREMFEJ, M., *Ako pomôcť mladým rozpoznať duchovné povolanie a sprevádzať ich* in: ŠPIDLÍK, T.– ČEMUS, R., – RUPNIK, M. I., – ŠTREMFEJ, M., – TENACE, M., *Spiritualita, formácia a kultúra*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 1995, s. 195, 198.

⁶⁰ KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Služba autority a poslušnosť*, inštrukcia, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, 4.

⁶¹ Por. *tamtiež*, 5.

vnútorný zmätok a pocit, že je odmietnutá autoritou. Tu sa však môže pripodobniť trpiacemu Kristovi, ktorý sa „so silným výkrikom a so slzami“ (Hebr 5,7) modlil k svojmu Otcovi, aby ho minul horký kalich. Keď sa v tejto ťažkej chvíli zasvätená osoba zverí Otcovi, aby sa plnila jeho vôľa, keď vysloví toto ťažké „áno“, môže až do hĺbky pochopiť zmysel poslušnosti ako najvyššieho činu slobody, ktorý bol vyjadrený dôverujúcim zverením sa poslušnému Kristovi.⁶²

S nemalými ťažkosťami sa stretáva človek aj vtedy, keď plní zverené poslanie a naráža na svoju bezmocnosť. Cíti veľkú nerovnováhu medzi tým, o čo sa usiluje a svojimi skutočnými možnosťami. Ak vo svojej bezmocnosti urobí krok v mene Božom, naplní ho hlboká dôvera. Úplne sa spoľahne na moc všemohúceho Boha a tak prežije nadprirodzený význam Božej pomoci. Púšťa sa do poslania so silou, ktorá je väčšia ako on.⁶³ Istota, že môže počítat s Božou pomocou, vychádza z pokorného a silného vedomia, že ho posielal Pán. Neplní svoje vlastné priania a očakávania, ale ide za Kristom a plní poslanie, ktoré mu zveril On.⁶⁴

3. 4 Súčasná situácia inštitútov ako znamenie Prozreteľnosti

Prosba k Pánovi žatvy o nové povolania k zasvätenému životu sa stáva tým naliehavejšou, čím viac klesá počet členov rôznych inštitútov. Umenšovanie počtu členov a diel, nemá „ani v najmenšom viesť k strate dôvery v evanjeliovú silu zasväteného života, ktorý bude v Cirkvi vždy potrebný a činný. Aj keby jednotlivé inštitúty prestali jestvovať, zasvätený život bude stále podnecovať vo veriacich lásku k Bohu a bratom. Je preto nevyhnutne potrebné rozlišovať časovú históriu určitého inštitútu alebo formy zasväteného

⁶² Por. KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Služba autority a poslušnosť*, 26.

⁶³ Por. ARRUPE, P., *Pokojné v protikladech*, s. 163, 168.

⁶⁴ Por. KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Služba autority a poslušnosť*, 24.

života, ktoré sa môžu meniť podľa okolností, od nemeniteľného poslania, aké má v Cirkvi plniť zasvätený život sám osebe.⁶⁵

Netreba strácať dôveru a prehnane sa znepokojovať nad prázdnyimi noviciátmi. Treba dbať o to, aby nedošlo k skutočnej porážke zasväteného života, ktorou nie je pokles kvantity, ale strata duchovnej vernosti Kristovi, ako i strata vernosti svojmu povolaniu a poslaniu. Zasvätené osoby majú svojou vytrvalosťou a vernosťou vydávať pred svetom svedectvo o dôvere v Pána, ktorý má v rukách osud ľudí, inštitúcií i národov.⁶⁶ Bez Jeho vedomia sa nepohne ani lístoček. Sme v tých najlepších rukách. „*Tým, čo milujú Boha všetko slúži na dobré.*“ (Rim 8,28) Všetky sklamanie, nepríjemnosti, nevernosti sú znameniami času. Ak ich dokážeme správne vykladať, môžeme v nich objaviť posolstvo, ktoré v sebe cez negatívne aspekty skrýva pozitívne znamenie.⁶⁷ Akým znamením, akou výzvou je pre nás ubúdajúci počet povolaní k zasvätenému životu? Ak sa na niektorých miestach zasvätené osoby stávajú malým stádom, túto skutočnosť možno brať ako znamenie Prozreteľnosti, ktoré vyzýva navrátiť sa k pôvodnej úlohe byť kvasom, byť prorockým znamením. Veď čím je väčšie cesto, ktoré treba prekvasiť, tým kvalitnejší musí byť evanjeliový kvas.⁶⁸

Rehoľný život pozná nielen svedectvo a obeť až po mučenie, ale i vlažnosť v duchovnom živote, preberanie svetských hodnôt a konzumnej mentality, pokušenie o maximálnu účinnosť a aktivitu. Dochádza k napätiu medzi sekularizmom a autentickým životom viery.⁶⁹ Rehoľné inštitúty sú volané k obnove. No prekonať všetky osobné problémy i problémy inštitútov je možné vo vedomí, že sme predmetom nekonečnej lásky. Ak sa zasvätené osoby necítia byť milované touto láskou, nemôžu byť schopné obnovy. Láska im dáva silu a odvahu a robí ich schopnými vsadiť všetko.⁷⁰

⁶⁵ JÁN PAVOL II., *Vita consecrata*, 63.

⁶⁶ Por. *tamtiež*, 63.

⁶⁷ Por. ARRUPE, P., *Pokojné v protikladech*, s. 163, 157.

⁶⁸ Por. KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Znovu začať u Krista*, 13.

⁶⁹ Por. *tamtiež*, 12.

⁷⁰ Por. *tamtiež*, 22.

Mnoho rehoľných inštitútov počas dejín kresťanstva zaniklo. Smrť však nemusí byť znamením nevernosti. Práve naopak. Môže svedčiť o hlbkej slobode o naplno prežitom živote. Ochota jednotlivcov i celého spoločenstva „zomrieť“ je znamením kvality a záruky života inštitútu. Táto ochota znamená, že sme sa zbavili pokušenia myslieť si o sebe, že sme nenahraditeľní a príliš dôležití. Pochopili sme, že pôvodcom dejín je Boh a nie človek. My sme len spolupracovníci na diele spásy a užitoční sme len do tej miery, čím viac si uvedomujeme, že sme len neužitočnými sluhami (por. *Lk 17,10*). Je dôležité, aby sa členovia rehoľných inštitútov modlili o nové povolania. Je však rovnako potrebné prosiť aj o to, aby nás Boh naučil byť ochotnými „zomrieť“, aby sme mohli viac „žiť“.⁷¹

4 DÔVERA V ŽIVOTE SVÄTCOV

Keď Cirkev vyhlasuje niektorých veriacich za svätých, „čiže keď slávnostne vyhlasuje, že títo veriaci hrdinsky praktizovali čnosti a vo svojom živote boli verní Božej milosti, uznáva moc Ducha svätosti, ktorý je v nej, a udržiava nádej veriacich tým, že im ich dáva za vzor a za orodovníkov.“⁷²

V tejto kapitole sa zastavíme pri niektorých svätcoch, ktorí môžu byť pre kresťana veľkým povzbudením na ceste dôvery. No najväčší vzor a prameň svätosti spoznáva Cirkev v presvätej Panne Márii.⁷³ Ona je kráľovnou všetkých svätých. Ona uskutočňuje poslušnosť viery najdokonalejším spôsobom. Vo viere prijíma zvesť, ktorú jej priniesol anjel Gabriel, lebo verí jeho slovám, že „*Bohu nič nie je nemožné*“ (*Lk 1,37*), a dáva Bohu svoj súhlas: „*Hľa, služobnica Pána, nech sa mi stane podľa tvojho slova*“ (*Lk 1,38*). Alžbeta ju pri pozdrave nazýva blahoslavenou, lebo uverila, že sa splní, čo jej povedal

⁷¹ Por. CENCINI, A., *Bůh je můj přítel*, s. 68–69.

⁷² *Katechismus katolickéj Cirkvi*, 828.

⁷³ Por. *tamtiež*, 2030.

Pán (por. *Lk 1,45*).⁷⁴ Cez celý Máriin život „až po poslednú skúšku, keď jej syn Ježiš zomrel na kríži, jej viera nezakolísala. Mária neprestala veriť, že Božie slovo »sa splní«. Preto Cirkev uctieva v Márii najrýdzejšie uskutočnenie viery.“⁷⁵

Púť viery už nie je Máriiným údelom, ona je už oslávená v nebi, po boku svojho syna. Už prekročila prah medzi vierou a videním, ale zároveň zostáva *Hviezdou morskou* pre všetkých, ktorí ešte kráčajú cestou viery.⁷⁶ Tí, ktorí k nej upierajú svoje oči, „robia to preto, že Mária zrodila Syna, ktorého Boh ustanovil, aby »bol prvý z mnohých bratov«... a tiež preto, že »pri zrodení a vychovávaní« mnohých bratov a sestier »spolupracuje s materskou láskou«.⁷⁷

4. 1 Svätý Jozef

Jozef z Dávidovho rodu je zasnúbený s Máriou. Vôbec netuší, k akému veľkému poslaniu ho Boh predurčil. Nevie, že jeho snúbenica sa stane Božou Matkou a on bude ochrancom a živiteľom Božieho Syna.

„...skôr ako začali spolu bývať, ukázalo sa, že počala z Ducha Svätého.“ (Mt 1,18) Mária je v pozhnanom stave. Jozef nevie, „ako sa správať voči Máriinmu *podivuhodnému* tehotenstvu. Určite hľadal odpoveď na túto znepokojujúcu otázku, no predovšetkým hľadal východisko z preňho ťažkej situácie.“⁷⁸ Anjel, ktorý sa mu vo sne zjaví, ho uvedie do Božieho tajomstva. „*Jozef, Syn Dávidov, neboj sa prijať Máriu, svoju manželku, lebo to, čo sa v nej počalo, je z Ducha Svätého. Porodí syna a dáš mu meno Ježiš; lebo on vyslobodí svoj ľud z hriechov.*“ (Mt 1,20–21) Jozefova viera sa tu stretáva s vierou pánovej služobnice. Slová, ktoré povedala Alžbeta matke Vykupiteľa: „*blahoslavená je tá, ktorá uverila*“, sa môžu vzťahovať aj na Jozefa. On síce

⁷⁴ Por. *Katechizmus katolíckej Cirkvi*, 148.

⁷⁵ *Tamtiež*, 149.

⁷⁶ Por. JÁN PAVOL II., *Redemptoris Mater*, 1. vyd., Praha: Zvon, 1995, 6.

⁷⁷ *Tamtiež*, 6.

⁷⁸ JÁN PAVOL II., *Redemptoris custos*, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, 3.

neodpovedal anjelovi rovnakým spôsobom ako Mária, ale „urobil, ako mu prikázal Pánov anjel, a prijal svoju manželku.“ Jeho skutok je najčistejšou poslušnosťou viery.⁷⁹

To, že Mária bola zasnúbená s Jozefom, bolo súčasťou Božieho plánu. Ich manželstvo bolo uskutočnené podľa Božej vôle a malo trvať i naďalej. Mária zostávala vo svojom materstve Pannou. V nej prijal Boží Syn ľudské telo a stal sa synom človeka.⁸⁰ Podľa sv. Augustína si obidvaja z dôvodu ich verného manželstva zaslужujú, aby boli nazývaní Kristovými rodičmi. Nielen Mária, ale aj Jozef. On bol rodičom rovnakým spôsobom, akým bol Máriiným manželom. Nie telom, ale v mysli.⁸¹

Pochopiť Jozefovu obeť, v ktorej podriadil všetko, celú svoju existenciu požiadavkám Mesiáša, je možné len vo svetle jeho hlbokého vnútorného života. Vďaka tomu sa mu dostáva útechy a poznania, čo má robiť. Dostáva silu urobiť veľké rozhodnutie, dať svoju slobodu úplne k dispozícii Bohu, poskytnúť mu svoje povolanie a manželské šťastie, prijať všetky podmienky, zodpovednosť a bremeno rodiny.⁸²

Jozefovo výsadné poslanie, byť strážcom a ochrancom Božieho Syna, mu nezaručovalo bezpečný a ľahký život bez bolesti a strachu. Práve naopak. Už krátko po narodení Mesiáša sa stretáva s nemalými ťažkosťami. Varovaný vo sne anjelom, odchádza do Egypta, aby uchránil dieťa pred Herodesom, ktorý ho chce zmárniť (por. *Mt* 2,13–14). Jozef dôveruje Bohu, že sa o nich postará aj v cudzej krajine. Veď už vopred im cez mudrcov prichystal zlato, kadidlo a myrhu.⁸³ V Egypte zostáva až dovtedy, kým mu anjel vo sne nedá poznať, že Herodes je mŕtvy. Skôr než sa Jozef so svojou rodinou dostane

⁷⁹ Por. JÁN PAVOL II., *Redemptoris custos*, 4. „Jozef je prvý, kto má účasť na viere Božej Matky [...] svojím konaním podporuje svoju manželku vo viere v Božie zvestovanie. Je tiež prvým, koho Boh umiestňuje na Máriinu cestu viery. Je to cesta, ktorou bude Mária, najmä v čase Kalvárie a Turíc, kráčať dokonalým spôsobom.“ *tamtiež*, 5.

⁸⁰ Por. *tamtiež*, 18. Na začiatku Nového i Starého zákona sa nachádza manželský pár. Adam a Eva sa stali prameňom zla, ktoré zaplavilo celý svet. Jozef a Mária zasa tvoria vrchol, z ktorého sa šíri svätosť na celú zem. Spasiteľ začal dielo spásy s týmto panenským a svätým zväzkom. Ukázal v ňom svoju vôľu očistiť a posvätiť rodinu, ktorá je svätynou lásky a kolískou života. Por. *tamtiež*, 7.

⁸¹ Por. *tamtiež*, 7.

⁸² Por. *tamtiež*, 26.

⁸³ Por. JOSEPH, F. DE, *Muž – Boží bojovník*, 1. vyd. Ivanka pri Dunaji: Axima, 2008, s. 81.

do Nazareta, ešte raz je varovaný pred nebezpečenstvom. „Jozefovo varovanie anjelom naznačuje jeho hlbokú dôveru v Pána, ku ktorej ešte prispieva Jozefova spravodlivosť, ktorá mu umožňuje rozpoznať dokonalú Božiu vôľu bez povýšenosti.“⁸⁴

Cirkev mala sv. Jozefa vždy vo veľkej úcte a preukazovala mu svoju dôveru, keď ho prosila o ochranu a pomoc v ťažkých časoch.⁸⁵ Už od prvých storočí zdôrazňovali cirkevní otcovia, „že Jozef rovnako ako prijal láskavú starostlivosť o Máriu a ochotne sa venoval Ježišovej výchove, tak isto stráži a ochraňuje i Kristovo mystické telo, ktorým je Cirkev a ktorého je Panna Mária vzorom i stvárnením.“⁸⁶

4. 2 Blahoslavený Charles de Foucauld

Bohatý vikomt žijúci v blahobyte, zábavách a pôžitku. Po obrátení túžiaci už iba po jednom, žiť pre Boha. Slová, ktoré počul od svojho duchovného vodcu, že Kristus zaujal posledné miesto a o toto miesto ho nikto nemôže pripraviť, ho sprevádzajú celý život. Hľadá posledné miesto medzi svojimi súčasníkmi, lebo chce byť blízko Kristovi.

Dlhá cesta hľadania toho, k čomu ho Boh povolával, nebola ľahká. Po svojom obrátení vstupuje do trapistického kláštora, ktorý po pár rokoch opustí. Potom odchádza do Nazareta, kde ho prijímajú ako sluhu v jednom ženskom kláštore. Nejaký čas žije medzi moslimami v Alžírsku, kde chce svedčiť o Kristovi. Nakoniec sa rozhodne pre život medzi chudobným kmeňom Tuarégov uprostred Sahary, pre ktorých sa stáva skutočným bratom.⁸⁷

Jeho život je poznačený hľadaním a túžbou nájsť ideál, ktorý ho nesmierne priťahuje. Túži nasledovať chudobného a skrytého Ježiša, neznámeho remeselníka z Nazareta. Chce zdieľať život s tými najchudobnejšími a byť

⁸⁴ MAJERNÍK, J., PONESSA, J., MANHARDT, L. W., *Pod'te a uvidíte*, 1. vyd. Košice: Vienala, 2009, s. 23.

⁸⁵ Por. JÁN PAVOL II., *Redemptoris custos*, 28.

⁸⁶ *Tamtiež*, 1.

⁸⁷ Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Vzory duchovní, in: *Slovník spirituality*, s. 1134–1135.

jedným z nich. Kázať o Kristovi na základe tichej slúžiacej prítomnosti.⁸⁸ Ovocím jeho rastúcej dôvery v Božie vedenie počas dlhých rokov hľadania, môžu byť snáď i tieto slová: „Mať neochvejnú dôveru, že sa Božia vôľa splní, ak zostanem verný nielen napriek prekážkam, ale vďaka prekážkam. Prekážky sú znakom toho, že sa nejaká vec Bohu páči. Slabosti ľudských prostriedkov sa stávajú prameňom sily. Boh použije nepriaznivý vietor, aby nás pritiahol do prístavu.“⁸⁹

Ježišove slová na kríži: „*Otče, do tvojich rúk porúčam svojho ducha*“ (Lk 23,46), sa pre neho stali inšpiráciou pre krásnu meditáciu plnú odovzdanosti a dôvery. „Môj Otče, odovzdávam sa ti, urob so mnou, čo sa ti zapáči, nech so mnou urobíš čokoľvek, ďakujem ti. Som pripravený na všetko, všetko prijímam. Neprajem si nič iného, môj Bože, len aby sa tvoja vôľa vyplnila na mne, na všetkých tvojich stvoreníach. Odovzdávam svoju dušu do tvojich rúk. Dávam ti ju môj Bože, so všetkou láskou svojho srdca, pretože ťa milujem, a pretože moja láska potrebuje dať sa, odovzdať sa do tvojich rúk bez miery, s nekonečnou dôverou, lebo ty si môj Otec.“⁹⁰

Malý brat Karol Ježišov veľmi túži mať aspoň jedného spoločníka, ktorý by pokračoval v začatom diele. Počas jeho života nik neprichádza, no on dúfa proti všetkej nádeji. Až dvadsať rokov po jeho násilnej smrti začínajú vznikáť spoločenstvá žijúce podľa jeho duchovného odkazu. Až dvadsať rokov po jeho smrti začína klíčiť semeno, ktoré bolo zasadené do zeme uprostred Saharskej púšte a dodnes prináša veľkú úrodu.⁹¹

⁸⁸ Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Vzory duchovní, in: *Slovník spirituality*, s. 1134–1135.

⁸⁹ FOUCAULD, CH. DE, *On chce naše srdce*, Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1984, s. 180.

⁹⁰ MALÁ SESTRA MAGDALÉNA JEŽIŠOVA, *Ježiš je Pánom nad nemožným*, 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 1998, s. 61.

⁹¹ Por. VOILLAUME, R., *Mezi lidem*, 1. vyd. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1975, s. 20.

4. 3 Svätá Terézia z Lisieux

Mladé pätnásťročné dievča z hlboko veriacej rodiny vstupuje do kláštora karmelitánok vo Francúzskom meste Lisieux. Deväť rokov skrytého života v prísnej klauzúre naplneného láskou k Bohu a blížnym ukončí vážna choroba. Po smrti vychádza na svetlo bohatstvo jej vnútorného života.⁹² „Nebolo na nej nič, čo by stálo za reč – povedala jedna zo sestier, ktorá poznala Teréziu sedem rokov – bola veľmi milá a veľmi skrytá, nepriťahovala pozornosť, nikdy by mi ani na um neprišlo, že je svätá.“⁹³

Táto veľká svätica žila v neľahkej dobe. Francúzska revolúcia, obdobie napoleonských bojov, obnovenie monarchie zanechalo v ľuďoch vedomie hriechu a pocit viny. Boh bol vnímaný ako Spravodlivý a pojem Boha – Lásky sa skoro vytratil.⁹⁴ Terezka verila, že Boh je spravodlivý, ale jeho spravodlivosť vnímala inak, vždy „odetú do lásky“. Vo svojich spomienkach píše: „Aké sladké a radostné je pomyslenie, že Pán Boh je spravodlivý, totiž že má ohľad na naše slabosti! Čoho by som sa teda bála? Ach, či nekonečne spravodlivý Boh, ktorý s toľkou láskou odpustil všetky chyby márnotrátnému synovi, nemá byť spravodlivý aj ku mne, ktorá »som vždy s ním«?“⁹⁵ K takémuto chápaniu Božej lásky a spravodlivosti dospela až časom. Sama trpela pod vplyvom jansenizmu a od detstva mala škrupule. Veľkou pomocou a usmernením bol pre ňu rozhovor s františkánskym kňazom počas

⁹² Boli to hlavne jej autobiografické zápisky, množstvo listov a posledné rozhovory, ktoré zaznamenávali spolusestry posledné mesiace pred jej smrťou.

⁹³ KASPEREK, L., *Cesta duchovného detstva – cesta k svätosti* in: BARTAL, R. (RED.), *Mojím povolaním je láska*, 1. vyd. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského v Košiciach, 2008, s. 11. „Nič tak nemýli ako jednoduchosť a monotónnosť, ktorá sa skrýva v každodennom živote, a človek ostáva nepozorovaný. Žiadalo by sa, aby svätosť bola vznešená. [...] Treba však vedieť dešifrovať, čo sa reálne odohráva v jej skrytom živote, a odhaliť, aká sila lásky sa môže sústrediť v najbezvýznamnejších udalostiach, keď im prisúdime rozmer večnosti.“ TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv., *Listy*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1999, s. 11.

⁹⁴ Por. BARTAL, R., *Rozprava sv. Terézie z Lisieux o láske k blížnemu* in: BARTAL, R. (RED.), *Mojím povolaním je láska*, s. 48.

⁹⁵ Por. TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv., *Pribeh mojej duše*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997, s. 215.

duchovných cvičení. On ju spustil „s naplno rozvinutými plachtami na vlny dôvery a lásky.“⁹⁶

Terezka nosí v sebe túžbu stať sa veľkou svätou. Je si vedomá svojej slabosti a nedokonalosti. No napriek tomu stále v sebe cíti odvážnu dôveru, že sa stane veľkou sväticou.⁹⁷ Chápe, že medzi ňou a svätými je taký rozdiel ako medzi zrnkom piesku a vysokým vrchom. Cíti sa byť ako malé vtáčatko, ktoré nevie lietať a len s obdivom sa pozerá na orly, ako sa vznášajú až k slnku. Táto jej malosť sa však nestane prekážkou na ceste k svätosti, ale znamenitým prostriedkom. Slová písma: Ak je niekto malý, nech príde ku mne (por. *Prís* 9,4) a ako keď niekoho teší matka, tak vás ja budem tešiť, v lone vás budem varovať a na kolenách láskat' (por. *Iz* 66,13.12), ju naplnia hlbokou radosťou. Pochopí, že tá malá a priama cesta, ktorá ju dovedie priamo do neba je Ježišova náruč. A preto už nepotrebuje vyrásť ale naopak, musí ostať malou, čoraz viac sa zmenšovať.⁹⁸

Základom tejto „malej cesty“ je pravda viery, ktorá hovorí, že Boh nás nesmierne miluje, že nás miluje takých, akí sme, „s bohatstvom a krásou našej ľudskej prirodzenosti, ako aj s našimi hriechmi, zraneniami a obmedzeniami. Neprestáva milovať každého z nás ani vtedy, keď od neho odchádzame, pretože je verný svojej zmluve lásky“.⁹⁹ Po skúsenosti Božej lásky, ktorá si nekladie podmienky, sa jedinou túžbou človeka stáva snaha milovať Boha a v ňom objasť každého človeka. Dokonca aj svojho nepriateľa. Je to Božia láska, ktorou je možné milovať toho, kto nám ublížil a vedieť ďakovať a tešiť sa z jeho úspechov. To dokáže len Duch Svätý, ktorý nás pripodobňuje

⁹⁶ Por. TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv., *Pribeh mojej duše*, s. 209.

⁹⁷ Por. *tamtiež*, s. 123.

⁹⁸ Por. *tamtiež*, s. 243–244. Na otázku, čo pre ňu znamená zostať malým dieťaťom pred Pánom Bohom, odpovedala: „To znamená uznať svoju ničotu, všetko očakávať od Pána Boha, tak ako malé dieťa všetko očakáva od svojho otca; [...] vôbec si nepripisovať čnosti, ktoré pestujeme, a nemyslieť si, že sme niečoho schopní, ale uznávať, že Pán Boh vložil tento poklad do rúk svojho malého dieťaťa, aby ho používalo podľa potreby; vždy to však bude Boží poklad. Napokon to znamená vôbec nestrácať odvahu pre svoje chyby, lebo deti často padnú, ale sú priveľmi malé, aby si veľmi ublížili.“ TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv., *Vstupujem do života*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 2006, s. 144–145.

⁹⁹ KASPEREK, Ľ., *Cesta duchovného detstva – cesta k svätosti* in: BARTAL, R. (RED.), *Mojím povolaním je láska*, s. 16.

Kristovi.¹⁰⁰ Tereška nám svojim životom podáva o tom svedectvo. Učí nás, ako môžeme vo svojom živote objavovať milosrdnú Božiu lásku a poukazuje na to, že jedinou cestou kresťanského povolania je milovať Boha a blížneho.¹⁰¹

Najväčšou skúškou dôvery prechádza posledný rok pred svojou smrťou. Prežíva veľkú vnútornú tmú. Nebo je pre ňu zatvorené a Boh akoby sa od nej vzdialil. Vnútorná opustenosť a telesné utrpenie spôsobené chorobou sú pre ňu každodenným spoločníkom. Ale ona je schopná žiť z viery, bez zmyslových útech. Na jednej strane zažíva nesmiernu temnotu a na druhej strane sa teší na nebo, v ktoré neprestáva veriť.¹⁰² Uvedomuje si, že to, čo objavila, je nesmierne dôležité nielen pre ňu, ale pre celú cirkev. Sama to vyjadruje svojej predstavenej: „To všetko pochádza od Boha... Toto dielo je veľmi dôležité... To, čo čítam vo svojich zápiskoch, je celá moja duša!... Moja Matka, tieto zapísané stránky urobia veľa dobrého. Prostredníctvom nich bude možné lepšie poznať Božiu dobrotu...“¹⁰³

4. 4 Svätá Faustína

Skromná rehoľníčka vykonávajúca obyčajnú prácu kuchárky, vrátničky, a záhradníčky žije v komunite spolusestier hlbokým mystickým životom.¹⁰⁴ Skrze ňu Pán Ježiš odovzdáva svetu veľké posolstvo o Božom milosrdenstve a ukazuje nám vzor dokonalosti založenej na dôvere voči Bohu a na milosrdenstve voči blížnemu. Od nej žiada, aby sa ako prvá vyznačovala

¹⁰⁰ Por. RUPNIK, M. I., *Duchovný život* in: ŠPIDLÍK, T. – ČEMUS, R., – RUPNIK, M. I., – ŠTREMPELJ, M., – TENACE, M., *Spiritualita, formácia a kultúra*, s. 135, 139.

¹⁰¹ Por. VACH, A., *Prihovor* in: BARTAL, R. (RED.), *Mojím povolaním je láska*, s. 5.

¹⁰² Por. KOHUT, P. V., *Žiť večný život v prítomnom okamihu s Teréziou z Lisieux* in: BARTAL, R. (RED.), *Mojím povolaním je láska*, s. 68.

¹⁰³ ČLENOVIA RÁDU BOSÝCH KARMELITÁNOV NA SLOVENSKU, *Sv. Terézia z Lisieux*, 1. vyd. Bratislava: LÚČ, 1996, s. 21.

¹⁰⁴ O mimoriadnych daroch a milostiach napísala v Denníčku: „Ani milosti, ani zjavenia, ani vytrženia, ani žiadne dary, ktoré dostáva, ju nerobia dokonalou, len vnútorné zjednotenie mojej duše s Bohom. Dary sú len ozdobou duše, ale neurčujú jej podstatu ani dokonalosťou. Moja svätosť a dokonalosť pramení z tesného zjednotenia mojej vôle s Božou vôľou.“ KOWALSKA, F. bl., *Denníček*, 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1998, 1107.

dôverou v Božie milosrdenstvo a aby ho preukazovala svojim bližným vždy a všade.¹⁰⁵

Sestra Faustína vďaka viere spoznáva Boha a zvlášť jeho najväčšiu vlastnosť, ktorou je jeho milosrdenstvo. Čím viac doň preniká, tým viac v nej rastie i dôvera v neho. Sama sa čuduje tomu, ako niekto môže nedôverovať takému Bohu, ktorý môže všetko, je múdrosť sama a miluje každého človeka nekonečnou láskou.¹⁰⁶

Poznávanie Božieho milosrdenstva pomohlo sestre Faustíne objaviť Boha vo svojej duši. Nehľadá ho niekde ďaleko, nemusí ísť ani pred svätostánok, aby sa s ním stretla, ale kdekoľvek sa nachádza, môže s ním prebývať v hĺbke svojho bytia. Svoju dušu prirovnáva k svätostánku, ktorá uchováva živú Hostiu.¹⁰⁷ To, že cíti Boha vo svojom srdci a prebýva s ním, vôbec neprekáža jej každodenným povinnostiam. „Ani vtedy,“ píše sestra Faustína „keď vybavujem najdôležitejšie záležitosti vyžadujúce pozornosť, nestrácam Božiu prítomnosť v duši a som s ním úzko spojená. S ním idem do práce, s ním idem na rekreáciu, s ním trpím, s ním sa teším, žijem v ňom a on vo mne. Nikdy nie som sama, lebo on je mojím stálym spoločníkom. Je prítomný v každej chvíli.“¹⁰⁸ Vedomie Božej prítomnosti v duši prehlbovalo vnímavosť sestry Faustíny aj voči ostatným prejavom jeho prítomnosti. Dokázala nájsť Boha všade, v druhom človeku, v rôznych situáciách, aj v tých, ktoré jej bolo ťažké prijať. Všade nachádzala jeho dobrotu.

Prebývanie s Bohom v hĺbke duše ju učinilo vnímavou aj voči každému prejavu jeho vôle, i voči najtichším duchovným vnuknutiam. Božia vôľa je pre ňu každodenným pokrmom. Verne koná to, čo Boh od nej žiada, hoci sa neraz jej prirodzenosť chveje a cíti, že je to nad jej sily. Ale rovnako vie, čím je Božia milosť, ktorá ju posilňuje. Vo vernom plnení Božej vôle obsiahnutej v prikázaniach, povinnostiach stavu, či vnuknutiach Ducha Svätého, sa

¹⁰⁵ Por. ZGROMADZENIE SIÓSTR MATKI BOŻEJ MIŁOSIĘRZDZIA, *Duchovnosť svätej sestry Faustíny*, s. 7, 37.

¹⁰⁶ Por. *tamtiež*, s. 42–43.

¹⁰⁷ Por. *tamtiež*, s. 30–31.

¹⁰⁸ KOWALSKA, F. bl., *Denniček*, 318.

prejavuje jej neochvejná dôvera. Skúškou a kritériom pravej dôvery je práve plnenie Božej vôle. Ak človek skutočne dôveruje Bohu, vie, že on chce pre neho len dobro. Božiu vôľu vníma ako dar milosrdenstva a plní ju bez ohľadu na to, či sa zhoduje s jeho citmi a logikou ľudského rozumu, alebo nie.¹⁰⁹ Vo chvíľach veľkého utrpenia a duchovných skúšok sestra Faustína hovorievala: „(Pane), aj keby si ma zabil, budem Ti dôverovať. [...] Ježiš je dobrý a plný milosrdenstva. Hoci by sa mi zem prepadla pod nohami, neprestanem mu dôverovať.“¹¹⁰

Sestra Faustína videla vzájomnú závislosť medzi postojom dôvery voči Bohu a postojom milosrdenstva voči blíznym. Zistila, že čím je dôvera k Bohu plňšia, tým obetavejšia a účinnejšia je pomoc preukazovaná blíznym.¹¹¹ Jej veľkou túžbou bolo zachraňovať duše. Sama sa za ne veľa modlila a obetovala. Mnohokrát ju Ježiš prosil, aby privádzala duše k dôvere a vyprosovala ju zomierajúcim. „Žízňim, žízňim po spáse duší“ hovoril sestre Faustíne „pomôž mi, dcéra moja, zachraňovať duše. [...] daj mi duše, vedz, že tvojou úlohou je získavať pre mňa duše modlitbou a obetou, povzbudzovaním k dôvere v moje milosrdenstvo.“¹¹²

Vďaka dôvere, odovzdaniu sa do Božej vôle, a detskej dôvere voči nebeskému Otcovi aj v tej najbolestnejšej situácii, sa uskutočnili v živote sestry Faustíny veľké veci: dosiahla na zemi vrchol zjednotenia sa s Bohom a on mohol skrze ňu odovzdať svetu posolstvo o jeho milosrdenstve, vďaka ktorému mnoho duší dosiahne spásu.¹¹³

¹⁰⁹ Por. ZGROMADZENIE SIÓSTR MATKI BOŽEJ MIŁOSIĘRZDZIA, *Duchovnosť svätej sestry Faustíny*, s. 32–33, 41.

¹¹⁰ *Tamtiež*, s. 44.

¹¹¹ Por. *tamtiež*, s. 52.

¹¹² *Tamtiež*, s. 62.

¹¹³ Por. *Tamtiež*, s. 45.

4. 5 Blahoslavená Matka Tereza

Ján Pavol II. sa pri príležitosti blahorečenia Matky Terezy vyjadril: „Niet pochybností, že Matka Terézia bola jednou z najväčších misionárok dvadsiateho storočia. Z tejto jednoduchej ženy, ktorá pochádzala z jednej z najbiednejších častí Európy, si Pán spravil vyvolený nástroj (por. *Sk* 9,15) na ohlasovanie evanjelia celému svetu, nie kázaním, ale každodennými skutkami lásky voči najchudobnejším.“¹¹⁴ Rôzne formy ľudského utrpenie, s ktorými sa denne stretala, ju spravili účinnou svedkyňou evanjelia života. Aj jej úsmev bol jedným „áno“ životu. Jej radostné „áno“ zrodené z hlbkej viery a lásky bolo očistené plameňom utrpenia. Svoje „áno“ obnovovala každé ráno v spojení s Máriou pred krížom jej Syna. Ježišov „smäd“ sa stal jej smädом a zároveň inšpiráciou jej cesty k svätosti.¹¹⁵

Ešte ako mladá rehoľníčka v Inštitúte Blahoslavenej Panny Márie v Indii túži dať Bohu po večných sľuboch niečo viac. Veľká láska k Ježišovi ju nabáda, aby hľadala nový spôsob, ako mu ju vyjadriť. Chce mu dať všetko, čo si bude priať.¹¹⁶ Sama o tom hovorí: „Dala som Bohu sľub, ktorý ma pod smrteľným hriechom zaväzuje dať Mu, čokoľvek bude žiadať: Neodmietnuť Mu nič.“¹¹⁷ Sľub, ktorý dala Bohu, je jedným z jej najväčších tajomstiev. Vie o ňom len jej spovedník, od ktorého si pýta dovolenie a ktorý ju duchovne sprevádza. On dobre poznal hĺbku a zrelosť jej duchovného života a preto jej dovolil urobiť tento záväzok.¹¹⁸

Matka Tereza sa snaží do najmenšieho detailu žiť v zhode s tým, čo Boha najviac teší. V ľudoch, udalostiach a veciach hľadá i tie najjemnejšie prejavy

¹¹⁴ GIACOMELLI, G. (ZOST.), *Matka Terézia, Moje tajomstvo modlím sa*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 2007, s. 14.

¹¹⁵ Por. *tamtiež*, s. 16–17.

¹¹⁶ Por. KOLODIEJCHUK, B. (ED.), *Matka Tereza, Pod' bud' Mojím svetlom*, 1. vyd. Bratislava: Minor, 2009, s. 45.

¹¹⁷ *Tamtiež*, s. 45. Prečo sa dať naplno Bohu vysvetľuje Matka Tereza o pár rokov neskôr: „Ak Boh, ktorý nám nič nedlhuje, je ochotný darovať nám nič menšie než Seba, mali by sme Mu odpovedať iba kúskom z nás? Dať seba naplno Bohu je prostriedok prijímania Boha samotného. Ja pre Boha a Boh pre mňa. Žijem pre Boha a vzdávam sa svojho ja – a týmto spôsobujem, že Boh žije pre mňa. Preto keď chceme vlastniť Boha, musíme Mu dovoliť, aby vlastnil našu dušu.“ *tamtiež*, s. 46

¹¹⁸ Por. *tamtiež*, s. 45.

Božej vôle. Tiež si uvedomuje, že prijatím tohto záväzku sa bude musieť v každej chvíli zriekať vlastnej vôle. Nebojí sa toho, lebo vie, že Boh ju miluje a jeho vôľa s ňou bude výrazom tejto lásky. Aj keď je nejdennokrát postavená pred ťažkú výzvu, jej predchádzajúce skúsenosti, že Boh ju nikdy nesklamal, ju uistujú, že môže riskovať. Istota bezpodmienečnej Božej lásky jej dodáva dostatočnú dôveru, aby sa úplne odovzdala Bohu.¹¹⁹

Nebolo pre ňu vždy ľahké, dodržať svoj sľub. Uvedomovala si svoju slabosť, úbohosť, chudobu. Vedela o svojich hraniciach. Len vďaka Božej milosti, mohla vytrvať vo vernosti. A s každým „áno“ sa viac zjednocovala s Pánom, ktorému bola ochotná darovať aj samotný život.¹²⁰ „Sľub Matky Terezy bol prozreteľnosťou prípravou na poslanie, ktoré pred ňou stálo. Jej sľub „nič Mu neodmietnuť“ vyjadril jej pevné predsavzatie neobmedzovať Boha v jeho plánoch s ňou. Pokiaľ ide o Ježiša – zobral ju za slovo. O štyri roky neskôr od neho Matka Tereza prijala nové volanie, ktoré bolo odzvou na onen sľub, ktorý mu dala.“¹²¹

September 1946 sa stal veľmi dôležitým časom v živote Matky Terezy. Ako tridsaťšesťročná bola poslaná na každoročné duchovné cvičenie do loretského kláštora v Darjeelingu. Počas cesty vlakom, v utorok 10. septembra, zažila rozhodujúce mystické stretnutie s Kristom. Bolo to pre Matku Terezu nové povolanie v povolání, druhé volanie. Mala sa všetkého vzdať, dokonca aj života v loretskom kláštore, kde bola šťastná a odísť von a tam slúžiť najchudobnejším z chudobných.¹²² Nedokázala si predstaviť taký život. Vedela, že ju to bude veľmi mnoho stáť. Ježiš ju však posilňoval a ubezpečoval, že bude stále s ňou. „Vždy si hovorila »urob so mnou, čokoľvek si praješ« – Teraz chcem konať – dovoľ Mi to urobiť – Moja malá Nevesta – Moja maličká. – Neboj sa – Vždy budem s Tebou. – Budeš trpieť a trpíš teraz – ale ak si Moja malá Nevesta – Nevesta Ukrižovaného Ježiša –

¹¹⁹ Por. KOLODIJCHUK, B. (ED.), *Matka Tereza, Pod' bud' Mojím svetlom*, s. 49.

¹²⁰ Por. *tamtiež*, s. 53 – 55.

¹²¹ *Tamtiež*, s. 55.

¹²² Por. *tamtiež*, s. 59.

budeš musieť znášať tieto muky vo Svojom srdci. – Dovoľ Mi konať – Neodmietni Ma. – S láskou mi dôveruj – slepo Mi dôveruj.“¹²³

Na základe sľubu, ktorý dala Matka Tereza Bohu, že mu nič neodmietne, chcela čo najrýchlejšie konať. Čakala však na vyjadrenie svojho duchovného vodcu a svojich predstavených. Ich požehnanie bolo pre ňu uistením, že za jej konaním je Božia ruka, že ide o Božiu vôľu a nie nejaký podvod.¹²⁴ Kalkatský arcibiskup sa s veľkou opatrnosťou staval k hlasom a zjaveniam, ktoré mala Matka Tereza. Ona ho však uistila, že im neprisuduje veľkú dôležitosť v oblasti povolania. Jej túžba obetovať sa bola aj pred tým rovnako silná. Nevie, prečo prišli tie hlasy. Nezmenili jej život, ale pomohli jej viac dôverovať a priblížiť sa k Bohu. Na mnohé otázky a výhrady, ktoré mal arcibiskup, ponúkla jediné riešenie, zakladať svoju dôveru jedine na svojej viere v Boha a na aktívnej prítomnosti Márie. Toto bola skutočne na Boha orientovaná logika viery a dôvery.¹²⁵

Matka Tereza dostáva z Ríma indult exklauzácie a 17. augusta 1948 odchádza z loretského kláštora, aby začala život Misionárok lásky. Berie si so sebou iba 5 rupií, je to všetok majetok, ktorý má. A predsa v jej srdci je veľké bohatstvo, neotrasiteľná viera v Boha a dôvera v jeho prísľub, že On bude vždy s ňou.¹²⁶ Veľmi skoro zakúša, ako sa až viditeľne Boh o ňu stará. Z piatich rupií, ktoré mala, jej zostala len jedna, skoro všetko rozdala chudobným. Vtedy za ňou prichádza jeden kňaz a prosí o príspevok na katolícku tlač. Trochu váha, ale poslednú rupiu mu nakoniec podá. V ten istý deň stretá znova toho istého kňaza. Prichádza za ňou a podáva jej obálku. Hovorí, že sú to peniaze od jedného muža, ktorý počul o jej plánoch a chce ju podporiť. V obálke je päťdesiat rupií. Matka Tereza v tej chvíli pocíti, že Boh začína požehnávať dielo a že ju určite neopustí.¹²⁷

¹²³ KOLODIEJCHUK, B. (ED.), *Matka Tereza, Pod' bud' Mojím svetlom*, s. 69.

¹²⁴ Por. *tamtiež*, s. 65.

¹²⁵ Por. *tamtiež*, s. 114, 122.

¹²⁶ Por. *tamtiež*, s. 153.

¹²⁷ Por. HANAKOVIČ, Š. (RED.) *Matka Terézia, Mój život*, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2002, s. 27.

Dielo, ku ktorému bola povolaná Matka Tereza, začalo rásť. Prichádzalo mnoho dievčat, ktoré chceli žiť ako ona. Ich služba medzi chudobnými sa rozšírila na všetky kontinenty. Mnohokrát sa stávalo, že v ich domoch chýbali potraviny pre chudobných, alebo potrebné peniaze na výstavbu nových centier. Ale vždy zrazu niekto zazvonil pri dverách a priniesol to, čo najviac potrebovali. Takto sa Boh staral o svojich najmenších a o tých, ktorí im slúžili. Matka Tereza si spomína na jednu udalosť. Prišiel za ňou istý bohatý muž, riaditeľ veľkého podniku a ponúkol jej pozemok. Pýtal sa, s akými financiami počíta pre svoju prácu. Ona sa ho miesto odpovede opýtala, že kto ho sem poslal. Muž priznal, že cítil nejaké vnútorné volanie. Matka mu povedala, že to tvrdia všetci, ktorí sem prichádzajú s podobným úmyslom a dodala, že to je ich prameňom financovania.¹²⁸

Mnohí ľudia môžu podať svedectvo o tom, ako Boh pôsobil v živote Matky Terezy. I počas nespočetných verejných vystúpení sa Boh dotýkal ľudských srdc cez jej slová. Ona sama neznášala publicitu a nebolo pre ňu jednoduché vystúpiť pred veľkým množstvom ľudí ale verila, že Boh jej vnukne, čo má povedať. Predtým, ako mala predniesť nejaký príhovor, sa dlho modlila a robila pokánie. Skôr ako začala hovoriť, pobožkala ruženec a spravila si krížik na pery.¹²⁹ Silným svedectvom o tom, že vo svojom živote nechávala priestor Bohu, aby on konal a hovoril, je nasledujúca udalosť: Jej sestry žijúce v Ríme navštevujú príbytky chudobných. Tým, ktorí už nevládzu, poupratujú a navaria. Každý deň chodievali za jedným človekom, ktorý žil úplne sám. Bol chorý a sestry všetku prácu vykonali za neho. Jedného dňa im povedal, že priniesli do jeho domu Boha. Prosil ich, aby mu priviedli aj jeho kňaza. Kňaz prišiel a tento starý muž sa po šesťdesiatich rokoch vyspovedal. Na druhý deň v pokoji umrel. Tento príbeh rozprávala Matka Tereza na jednom stretnutí v Spojených štátoch. Na záver prišiel za ňou istý kňaz a vyznal, že sa rozhodol

¹²⁸ Por. MATKA TERÉZIA, *Môj život*, s. 60–61.

¹²⁹ Por. GIACOMELLI, G. (ZOST.), *Matka Terézia, Moje tajomstvo modlím sa*, s. 79.

zanechať kňazstvo. Už napísal aj list biskupovi. No po jej slovách je rozhodnutý všetko stiahnuť a pokračovať v službe dušiam ako Kristov kňaz.¹³⁰

Sestry a ľudia si pri stretnutí s Matkou Terezou myslia, že jej viera, dôvera a láska naplňajú celé jej bytie, že je blízko zjednotená s Bohom a s Jeho vôľou. Vidia ju, že sa celý čas usmieva. No okrem jej spovedníkov a duchovných vodcov nik netuší, že tá radosť je len plášťom, ktorým zakrýva veľkú prázdnotu a biedu.¹³¹ Svoju bolesť odkrýva na duchovných cvičeniach. „Teraz, otče – od štyridsiateho deviateho, alebo päťdesiateho roku ten hrozný pocit straty – tá nevýslovná temnota – tá samota – tá nepretržitá túžba po Bohu – ktorá vrýva bolesť hlboko do môjho srdca. [...] – miesto, ktoré v mojej duši patrí Bohu, je prázdne. – Keď je bolesť z túžby taká veľká – len túžim a túžim po Bohu – a potom cítim – že On ma nechce – že On tam nie je – ...Boh ma nechce.“¹³² Matka Tereza sa cíti byť Bohom nenávidená, nechcená, zavrhnutá. Jej osamelosť je neznesiteľná, v jej vnútri nie je nič, iba prázdnota a temnota. Aj duše, kvôli ktorým opustila Loreto, akoby neexistovali. Preč je láska ku všetkému a všetkým a predsa stále túži po Bohu.¹³³ Apoštolát radosti, o ktorý sa usiluje napriek veľkému utrpeniu, je ozajstným hrdinstvom. „Jej radosť je zakorenená v istote, že Boží plán najvyššej dobroty s ňou smeruje ku konečnému dobru. A aj keď viera v túto pravdu nedodáva jej duši útechu, odváži sa čeliť výzvam života s úsmevom. Drží ju jedine jej slepá dôvera v Boha.“¹³⁴

Odvtedy, čo prežíva vo svojom vnútri hlbokú temnotu, ktorá jej bráni vnímať Ježišovu prítomnosť, rozpoznáva ho v bolestnom preoblečení chudobných. Ich príbytky sa stávajú privilegovaným miestom stretnutia s Ježišom. Tu je vždy skutočne prítomný. Tu ho chce milovať až do konca. Mohlo by sa zdať, že temnota uhasí jej misionársky zápal. Ale opak je pravdou. Matka Tereza vo svojej temnote veľmi dobre chápe trápenie ľudskej

¹³⁰ Por. HANAKOVIČ, Š. (RED.) *Matka Terézia, Môj život*, s. 86–87.

¹³¹ Por. KOLODIEJCHUK, B. (ED.), *Matka Tereza, Pod' buď Mojím svetlom*, s. 231.

¹³² *Tamtiež*, s. 13.

¹³³ Por. *tamtiež*, s. 230, 248.

¹³⁴ *Tamtiež*, s. 210–211.

duše, ktorá prežíva neprítomnosť Boha. Túži zapáliť svetlo Kristovej lásky v srdciach, ktoré sú osamelé alebo odmietnuté. Kedysi bola ochotná obetovať sa čo i len za jednu dušu, teraz sa mala v bolesti zjednotiť s veľkým zástupom tých, ktorí trpeli v tejto hroznej samote, ktorí žili bez viery v Boha. Jedine vďaka láske, o ktorú, ako si myslela, prišla, sa mohla rozhodnúť, že bude pre chudobných trpieť. Tým, že túto svoju bolesť za nich obetuje, dokáže ju premeniť na požehnanie.¹³⁵

Temná noc, ktorou Matka Tereza prechádzala už mnohé roky sa dala niesť iba v dôvere v skrytú Božiu prítomnosť a v zjednotení s Ježišom, ktorý musel niesť bremeno hriešneho sveta za našu spásu. Neexistuje tu žiaden iný liek. Odovzdanosť Bohu a prijímanie temnoty v zjednotení s Ježišom je jedinou odpoveďou na túto skúšku. Keď si Matka Tereza uvedomí, že prežívaná temnota je vlastne tajomným spojením, ktoré ju zjednocuje s Ježišom, je to pre ňu oslobodzujúci zážitok. Po prvý krát môže povedať, že si temnotu zamilovala. Verí, že je to malá časť Ježišovej temnoty tu na zemi. On už také utrpenie prežívať nemôže, ale chce ho prežiť v nej.¹³⁶

Matka Tereza si veľmi priala, aby nechala svoju ruku v Ježišovej ruke a kráčala celú cestu s Ním. Tieto slová, ktoré jej povedala matka na rozlúčku, ju počas celého života „povzbudzovali k milujúcej dôvere k Ježišovi. Keď šla hustou hmlou, pevne držala Ježišovu ruku a kráčala s Ním, tak odolávala pokušeniu zapáliť svoje vlastné svetlo. Statočne odmietala poddať sa svojim vlastným pocitom, nasledovala cestu, ktorú pre ňu vyznačil Boh, a posmeľovala iných, aby robili to isté.¹³⁷

¹³⁵ Por. KOLODIJCHUK, B. (ED.), *Matka Tereza, Pod' bud' Mojím svetlom*, s. 207, 228, 263, 223.

¹³⁶ Por. *tamtiež*, s. 261–263.

¹³⁷ *Tamtiež*, s. 330.

5 DÔVERA A PREKONÁVANIE KRÍZ: ESCHATOLÓGIA NOVÉHO ČLOVEKA

Každý človek na svojej životnej ceste prechádza rôznymi a mnohokrát náročnými a ťažkými situáciami, ktoré ho môžu priviesť ku kríze. Sú to veľké príležitosti, kedy môžeme prehodnotiť svoj život, vzťah k Bohu, k ľuďom i k sebe samému. Kríza sa stáva výzvou, pozvaním k očisteniu, k rastu, k hlbšiemu sebadarovaniu. Prijatť krízu a prechádzať ňou v takomto svetle je možné len v dôvere, ktorá prežitými skúškami rastie a očisťuje sa.

Slovo kríza je na prvé počutie vnímaná ako niečo negatívne, čo spôsobuje ťažkosti a problémy ako niečo, čoho sa treba rýchlo zbaviť. Podľa gréckeho slovníka „má výraz »krisis« rozmanitý význam: »krisis« je rozpoznávací sila, hádka, oddelenie, voľba, vyvolenie; je to súd, odporovanie, spor, výrok, odcudzenie; je to výsledok, riešenie. [...] Podľa týchto významov je kríza rozhodujúci bod, určujúci prah, línia zmeny situácie.“¹³⁸

Kríza núti človeka urobiť nejaké zhodnotenie, reflexiu. Privádza ho k odhaleniu hodnôt, ktoré mu pomôžu krízu prekonať. Kríza býva v každom prípade bolestná. Človek nedokáže vyriešiť udalosti, ktoré mu život prináša, situácie sa mu vymykajú spod kontroly, stráca určitú vyrovnanosť. V tejto etape ešte nedokáže pochopiť a ohodnotiť krízu. Veľkou chybou, ktorej sa možno dopustiť pri konfrontácii s krízou, je čo najrýchlejšie nastoliť poriadok namiesto toho, aby sme zaujali postoj človeka, ktorý prijíma niečo nové, čo mu kríza prináša. Rovnako nesprávnym postojom by bolo hľadať príčiny a vinníkov. Správny spôsob ako riešiť krízu je pýtať sa, čo táto udalosť znamená a čo mi týmto chce Boh povedať.¹³⁹

Krízu treba prijímať a počítať s ňou vo svojom duchovnom živote. Skúsenosť hovorí, že chvíle pohody ducha nemajú žiaden, alebo len bezvýznamný vplyv na rast duchovného života. Rozhodujúcimi momentmi

¹³⁸ FIORES, S. DE, GOFFI, T., Krize, in: *Slovník spirituality*, s. 423.

¹³⁹ Por. TENACE, M., *Tradice, paměť a „laboratoř vzkříšení“* in: ŠPIDLÍK, T. – RUPNIK, M. I., *Nové cesty pastorální teologie*, 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2008, s. 437–440.

v pokroku sú krízy. Rast dosahujeme vďaka ich prekonávaniu.¹⁴⁰ Slovník spirituality ponúka niekoľko návrhov na prekonanie kríz.¹⁴¹ Jedným z nich je veriť práve v to, že kríza bude mať určite nejaký pozitívny dopad. Ďalej by mal dať človek na skúsenosť s krízami druhých. Určite je cenná skúsenosť toho, kto krízou prešiel. Rovnako i celé spoločenstvo môže byť veľkou pomocou svojou solidaritou, priateľstvom, či duchovným vedením. Pozitívnym rozhodnutím je premeniť krízu v príležitosť k stretnutiu s Bohom, vnímať jeho prítomnosť a objaviť ho vo svojom vnútri ako toho, ktorý neopúšťa. Nechuť, pochybovanie, únava pokúšajú človeka, aby zanechal modlitbu, aby sa izoloval od Boha a od modliaceho sa spoločenstva. No kríza nesmie prerušiť rozhovor s Bohom v modlitbe. Modlitba by mala byť ešte viac intenzívnejšia. Ako posledný bod uvádza slovník spirituality „čakanie“. Vyzýva k tomu, aby človek s trpezlivosťou a s nádejou pozeral na každý okamih. Aby toto jeho čakanie bolo dôveryplným prijatím zajtrajšia.¹⁴²

Existujú rôzne okolnosti, ktoré majú vplyv na vznik kríz. Napr. zmena miesta, ťažkosti v práci, neúspechy v apoštoláte, nepochopenie, odsunutie na okraj, či fyzická alebo psychická choroba, duchovná suchopárnosť, smrť niekoho blízkeho, problémy vo vzťahoch, krízy viery alebo totožnosti, pocit neužitočnosti.¹⁴³ Tieto okolnosti sa môžu stať vzácnymi udalosťami, cez ktoré nás Otec neľahkými cestami, ktoré pozná iba on, očisťuje, formuje a premieňa, aby v nás stvárnil svojho Syna. A aby mohol uskutočniť toto vrcholné dielo, vyžaduje od nás obeť. Žiada, aby sme obetovali to, čo je pre nás dôležité, na čom sme závislí, aby sme sa zriekli toho, o čom si myslíme, že je zdrojom pozitívnej identity a nášho osobného naplnenia.

Túto obeť vnímame ako smrť seba samých, alebo ako zrieknutie sa životne dôležitej časti našej identity. Ak zrieknutie prežijeme do hĺbky, umožníme vyniknúť našej vlastnej skrytej identite, tomu, čím je človek povolaný byť

¹⁴⁰ GOGOLA, J. W., *Teológia spoločenstva s Bohom*, s. 172.

¹⁴¹ Keďže každý človek je jedinečný a prežívanie situácie v ktorej sa nachádza je ojedinelé, preto treba tieto prostriedky individuálne prispôbiť. Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Krize, in: *Slovník spirituality*, s. 435.

¹⁴² Por. FIORES, S. DE, GOFFI, T., Krize, in: *Slovník spirituality*, s. 435–436.

¹⁴³ JÁN PAVOL II., *Vita consecrata*, 70.

a doteraz o tom nevedel, alebo to odmietal. To, čo sme pred krízou považovali za dôležité pre našu sebarealizáciu sa teraz stáva nepodstatným. To, čo bolo predtým podmienkou nášho šťastia, je teraz nepostačujúce a to, bez čoho sme nemohli byť, nie je teraz vôbec dôležité. Je to Kristova smrť, ktorá nám dáva silu zomrieť starému človeku v nádeji na budúce vzkriesenie.¹⁴⁴

Boží Syn však išiel ešte ďalej. Pred svojou blížiacou sa smrťou hovorí: „*Môj život... mi nik neberie, ja ho dávam sám od seba*“ (Jn 10,18). On sa dobrovoľne odovzdáva svojmu Otcovi, učeníkom, celému ľudstvu a dokonca i Judášovi, veľkňazom a davu, utrpeniu a krížu, aby sa toto všetko stalo znamením lásky, aby bol Otec prítomný aj tam, kde sa zdá, že už nie je, alebo ho odtiaľ ľudia vytlačili. Kristovým učeníkom je ten, kto sa od neho učí mať v sebe toto isté cítenie, a to až do konca svojho života.¹⁴⁵ Podľa Kristovho vzoru „nielenže bez zlorečenia nešťastnému osudu prijme, čo je nevyhnuté, nielenže jednoducho nerezignuje a nepodstupuje čo príde, ale v istom zmysle ide v ústrety, prijíma aktívny a zodpovedný postoj k zlu, ktoré naňho útočí a mohlo by ho zničiť. Vezme ho na svoje plecia a pomaly ho premieňa, nezaobchádza s ním ako s nepriateľom, ale pokladá ho za svojho spojenca, rozhodne sa, že si ním poslúži, aby konal dobro a vytiahol z neho prospech pre seba i pre iných, že z neho urobí miesto a príležitosť pripodobniť sa svojmu Pánovi. Nie je možné mať Pánovo cítenie, ak ho nenasledujeme v rozhodnutí ísť do Jeruzalema so všetkým, čo pre učeníka, ktorý nasleduje svojho Majstra, toto rozhodnutie v sebe zahŕňa.“¹⁴⁶

Duchovné krízy sú veľkou Božou milosťou, treba ich však dobre využiť a to nie je jednoduché. Je potrebné veriť, že Boh nás obdaruje potrebnou milosťou v každom období duchovného života. Ak neveríme, že kríza je milosťou, potom ju neprijímame s radosťou, nedokážeme ju ani správne prežiť a nezískavame potrebné ovocie. Ak zaujmeme voči kríze správny postoj,

¹⁴⁴ Por. CENCINI, A., *Dych života*, s. 189, 191.

¹⁴⁵ Por. *tamtiež*, s. 197.

¹⁴⁶ *Tamtiež*, s. 198.

dokážeme v nej nájsť možnosť rastu, vychádzame z nej obnovení, obohatení, pokorní a viac dôverujúci Bohu.¹⁴⁷

¹⁴⁷ GOGOLA, J. W., *Teológia spoločenstva s Bohom*, s. 171–173.

ZÁVER

Dôvera v Boha má v živote kresťana nezastupiteľné miesto. Človek plný dôvery sa obracia na svojho Boha a vyznáva, že On je všemohúcim Pánom a milujúcim Otcom. Nie je mu ľahostajný život žiadneho človeka. Občas sa nám môže zdať, že Boh zabudol, že sa nestará. No sám Kristus nám prisľúbil, že zostane s nami „*po všetky dni až do skončenia sveta*“ (Mt 28,20), a že nám Otec pošle Tešiteľa – Ducha Svätého (por. Jn 14,16).

Tému dôvery som si vybrala práve pre jej kľúčové miesto v živote kresťana a v živote zasvätenej osoby. Pri písaní jednotlivých kapitol som si viac a viac uvedomovala túto skutočnosť. Tiež, sa mi očisťoval pohľad na to, čo je a čo nie je dôvera. Dôverovať Bohu neznamena prekonávať úspešne všetky prekážky. Aj neúspech, pád a pokorenie má miesto v živote každého človeka. Dôvera nie je prostriedok, ktorý nám má zaručiť isté víťazstvá. Skutočná dôvera je otázkou vzťahu. Boh, v ktorého verím, je Bohom lásky. On veľmi dobre vie, čo je pre nás v danej chvíli najlepšie. Či je to úspech alebo fiasko. A všetko, s čím sa v živote stretneme a v dôvere prijmem sa stáva prostriedkom, ktorý používa Boh, aby nás viac priblížil k sebe.

Uvedomila som si, že človek, ktorý je plný dôvery, má v dnešnom svete plnom neistoty prinášať pravú nádej. Napriek ťažkostiam a prežívaným úzkostiam je tu vždy Niekto, kto je väčší ako všetky starosti a problémy. Je dôležité pozývať a povzbudzovať iných k dôvere svedectvom vlastného života, skutkami kresťanskej lásky a odvolávaním sa na dobrotu nášho Boha. Aby sme boli pravými svedkami, musíme ukazovať tomuto svetu pravú tvár Boha a sami sa stávať podobnejšími Kristovi.

POUŽITÁ LITERATÚRA

1. Dokumenty Cirkvi, encykliky, Sväté písmo

BENEDIKT XVI. *Deus Caritas est*, encyklika, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, 62 s. ISBN 80–7162–594–9.

BENEDIKT XVI. *Spe salvi*, encyklika, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, 66 s. ISBN 978–80–7162–700–5.

JÁN PAVOL II. *Redemptoris custos*, apoštolská exhortácia, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, 38 s. ISBN 80–7162–596–5.

JÁN PAVOL II. *Redemptoris Mater*, encyklika, 1. vyd. Praha: Zvon, 1995, 76 s. ISBN 80–7113–116–4.

JÁN PAVOL II. *Vita consecrata*, posynodálna apoštolská exhortácia, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1996, 200 s. ISBN 80–7162–042–4.

KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Služba autority a poslušnosť*, inštrukcia, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, 65 s. ISBN 978–80–7162–740–1.

KONGREGÁCIA PRE INŠTITÚTY ZASVÄTENÉHO ŽIVOTA A SPOLOČNOSTI APOŠTOLSKÉHO ŽIVOTA, *Znovu začať u Krista*, inštrukcia, 1. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2003, 81 s. ISBN 80–7162–421–7.

Katechizmus katolíckej Cirkvi, 2. vyd. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1999, 890 s. ISBN 80–7162–259–1.

Regula, konštitúcie, vydané pre vnútornú potrebu Kongregácie sestier premonštrátok, 2008, 144 s.

Sväté písmo Starého i Nového zákona, 1. vyd. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.

2. Slovníky

DOUGLAS, J. D. (ED.). *Nový biblický slovník*, 1. vyd. Praha: Návrat domů, 1996, 1233 s. ISBN 80–85495–65–1.

LÈON - DUFOUR, XAVIER A KOL., *Slovník biblickej teológie*, 2. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2003, 1094 s. ISBN 80-7141-414 X.

FIORES, STEFANO DE, GOFFI, TULLO. *Slovník spirituality*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, 1295 s. ISBN 80-7192-338-9.

3. Primárna literatúra

ARRUPE, PEDRO. *Pokojně v protikladech*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2002, 281 s. ISBN 80-86715-01-9.

BUOB, HANS. *Povolání k vydanosti*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 151 s. ISBN 80-85527-95-2.

ĎURICA, JÁN A KOL., *Komentáre a marginálie Jeruzalemskej biblie k Historickým knihám Starého zákona*, 1.vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2003, 424 s. ISBN 80-7141-440-9.

FAUCAULD, CHARLES DE. *On chce naše srdce*, 1. vyd. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1984, 193 s.

GIACOMELLI, GIUSEPPE (ZOST.). *Matka Tereza. Moje tajomstvo modlím sa*, 1 vyd. Bratislava: Lúč, 2007, 224 s. ISBN 978-80-7114-631-5.

JOSEPH, FRANÇOIS DE. *Muž-Boží bojovník*, 1. vyd. Ivanka pri Dunaji: Axima, 2008, 92 s. ISBN 978-80-969178-7-7.

HANAKOVIČ, ŠTEFAN (RED.). *Matka Terézia. Môj život*, 1 vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2002, 190 s. ISBN 80-7162-379-2.

KOLODIJCHUK, BRIAN (ED.). *Matka Tereza. Pod' bud' Mojím svetlom*, 1. vyd. Bratislava: Minor, 2009, 467 s. ISBN 978-80-969796-3-9.

KOWALSKA, FAUSTYNA, BL. *Denníček*, 1. vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1998, 484 s. ISBN 80-85291-52-5.

RATZINGER, JOSEPH – BENEDIKT XVI. *Ježiš Nazaretský*, 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2007, 391 s. ISBN 978-80-7141-579-4.

RATZINGER, JOSEPH. *Úvod do kresťanství*, 1. vyd. Rím: Křesťanská akademie, 1982, 251 s.

SCHAUPP, KLEMENS. *Doprovázení na duchovní cestě*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994, 95 s. ISBN 80–85527–45–6.

ŠPIDLÍK, TOMÁŠ – ČEMUS, RICHARD – RUPNIK, MARKO IVAN – ŠTREMPELJ, MARINA – TENACE, MICHELINA. *Spiritualita, formácia a kultúra*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 1995, 205 s. ISBN 80–901957–1–7.

ŠPIDLÍK, TOMÁŠ – RUPNIK, MARKO IVAN. *Nové cesty pastorální teologie*, 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma, 2008, 656 s. ISBN 978–80–86715–97–1.

TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv. *Listy*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1999, 441 s. ISBN 80–7114–253–0.

TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv. *Príbeh mojej duše*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1997, 434 s. ISBN 80–7114–130–5.

TERÉZIA OD DIEŤAŤA JEŽIŠA A SVÄTEJ TVÁRE, sv. *Vstupujem do života*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 2006, 696 s. ISBN 80–7114–471–1.

4. Sekundárna literatúra

ALTRICHTER, MICHAL. *Príručka spirituální teologie*, 1. vyd. Olomouc: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 2007, 141 s. ISBN 978–80–86715–00–1.

AUGUSTYN, JÓZEF. *Celibát*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 212 s. ISBN 80–7192–469–5.

AUGUSTYN, JÓZEF. *Sexualita v našem životě*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, 213 s. ISBN 80–85527–99–5.

BARTAL, RUDOLF (ED.). *Mojím povoláním je láska*, 1 vyd. Košice: Seminár sv. Karola Boromejského, 2008, 101 s. ISBN 978–80–89361–02–1.

CANTALAMESSA, RANIERO. *Chudoba*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 87 s. ISBN 80–7192–074–6.

CANTALAMESSA, RANIERO. *Panenství*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 64 s. ISBN 80–85527–27–8.

CENCINI, AMEDEO. *Bůh je můj přítel*, 2. vyd. Praha: Paulínky, 2004, 157 s. ISBN 80-86025-12-8.

CENCINI, AMEDEO. *Dych života*, 1. vyd. Bratislava: Serafín, 2006, 250 s. ISBN 80-8081-061-3.

ČLENOVIA RÁDU BOSÝCH KARMELITÁNOV NA SLOVENSKU. *Sv. Terézia z Lisieux*, 1. vyd. Bratislava: Lúč, 1996, 96 s. ISBN 80-7114-197-6.

DUBOVSKÝ, PETER A KOL., *Komentáre k Starému zákonu*, 1. vyd. Trnava: Dobrá kniha, 2008, 828 s. ISBN 978-80-7141-626-5.

FAUSTI, SILVANO. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*, 1. vyd. Praha: Paulínky, 2007, 469 s. ISBN 978-80-86949-39-0.

GOGOLA, JERZY WIESŁAW (ED.). *Řeholní formace*, 1 vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2002, 1006 s. ISBN 80-7266-110-8.

GOGOLA, JERZY WIESŁAW. *Teológia spoločenstva s Bohom*, 2 vyd. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005, 416 s. ISBN 80-7165-534-1.

HANAKOVIČ, ŠTEFAN (RED.). *Matka Terézia. Můj život*, 1 vyd. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2002, 190 s. ISBN 80-7162-379-2.

MAJERNÍK, JÁN – PONESSA, JOSEPH – MANHARDT, LAURIE WATSON. *Podťe a uvidíte*, 1. vyd. Košice: Vienala, 2009, 156 s. ISBN 978-80-89232-42-0.

MALÁ SESTRA MAGDALÉNA JEŽIŠOVA. *Ježiš je Pánom nad nemožným*, 1. vyd. Bratislava: Oto Németh, 1998, 61 s. ISBN 80-967639-7-0.

STAROZÁKONNÍ PŘEKLDATELSKÁ KOMISIE. *Výklady ke starému zákonu II.*, 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 735 s. ISBN 80-7192-154-8.

ŠPIDLÍK, TOMÁŠ. *Prameny světla*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 1995, 414 s. ISBN 80-901957-2-5.

ŠPIDLÍK, TOMÁŠ. *Živé slovo*, 1. vyd. Velehrad: Refugium Velehrad – Roma s.r.o., 1997, 510 s. ISBN 80-86045-13-7.

VOILLAUME, RENÉ. *Mezi lidem*, 1. vyd. Řím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1975, 222 s.

ZGROMADZENIE SIÓSTR MATKI BOŻEJ MIŁOSIERDZIA. *Duchovnosť svätej sestry Faustíny*, 1. vyd. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 91 s. ISBN 80–7165–398–5.

ZIÓLKOWSKY, ZENON. *Nejtěžší stránky Bible*, 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 462 s. ISBN 80–7192–450–4.

ZOZNAM SKRATIEK

Všeobecné skratky

bl.	blahoslavený/á
in	v
napr.	napríklad
por.	porovnaj
s.	strana
sv.	svätý/á
vyd.	vydanie

Skratky kníh Svätého písma sú použité podľa:

Sväté písmo Starého i Nového zákona, 1. vyd. Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1995.